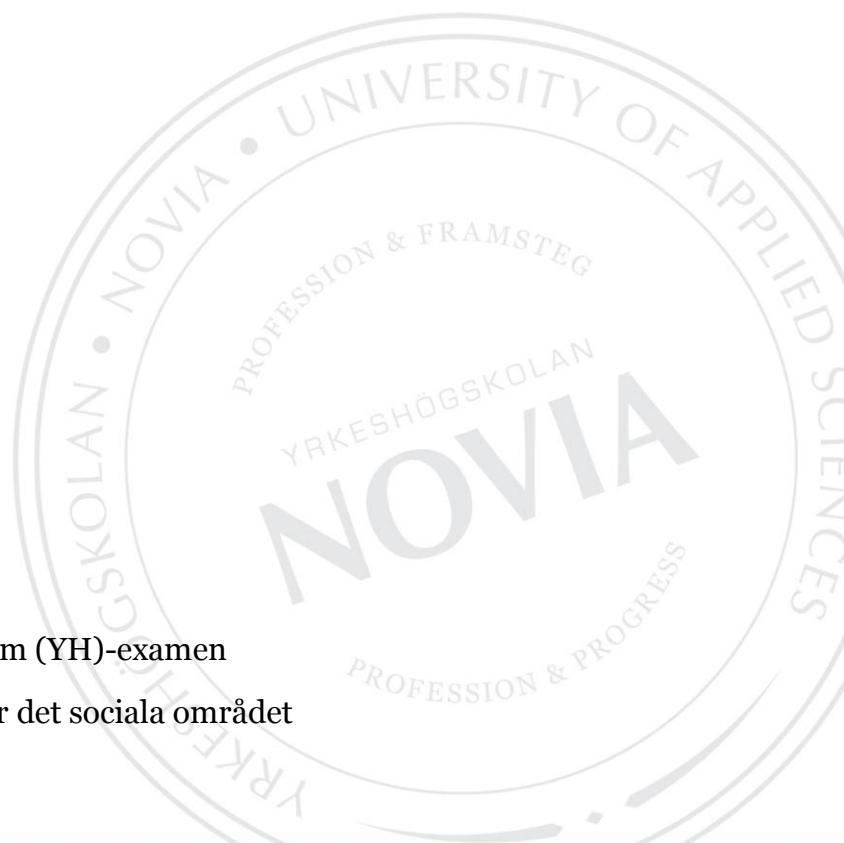

Ömsesidigt utforskande samtal

Hur daghemspersonal kan bemöta och samtala med
det otrygga barnet

Fredrica Rosberg

Examensarbete för socionom (YH)-examen
Utbildningsprogrammet för det sociala området
Åbo 2012

EXAMENSARBETE

Författare: Fredrica Rosberg

Utbildningsprogram och ort: Up för det sociala området, Åbo

Inriktningsalternativ/Fördjupning: Socialpedagogiskt arbete

Handledare: Gunilla Björklund

Titel: Ömsesidigt utforskande samtal : Hur daghemspersonal kan bemöta och samtala med det otrygga barnet.

Datum 30.04.2012

Sidantal 51

Bilagor 1

Sammanfattning

Detta arbete har skrivits inom projektet *Det resilienta barnet*, i samarbete med Folkhälsans förbunds projekt *Daghem utan mobbning*. *Det resilienta barnet* har som avsikt att speciellt utarbeta modeller för hur vuxna kan stöda barn inom småbarnsfostran och därigenom öka barnens motståndskraft. Projektet avser skapa socialpedagogiska, hälsofrämjande och resursförstärkande arbetsmaterial som kan användas av personalen i daghemmen. Projektet *Daghem utan mobbning* har som avsikt att utveckla metoder för att kunna identifiera de barn som finns i riskzonen för att hamna utanför kamratgemenskapen på daghemmet

På daghemmet har de vuxna en daglig, trygg och fördjupad kontakt med barnen. Den första frågeställningen i arbetet handlar om vad den vuxna bör tänka på angående barnperspektivet, i samtal med det otrygga barnet. Den andra frågeställningen är att ta reda på hur den vuxna kan skapa en trygg atmosfär i samtalsituationen. Syftet med arbetet är att utveckla en samtalsunderlag som stöd för den vuxna i kontakt med det otrygga barnet på daghemmet. Barnet ses i arbetet som en delaktig och styrande samtalspartner och den vuxna som den stödande och vägledande samtalspartnern. Samtalsunderlagen är uppbyggda enligt vad den vuxna bör tänka på före, under och efter det enskilda samtalet med det otrygga barnet.

Språk: Svenska

Nyckelord: resiliens, mobbning, daghem, samspel, interaktion, observation, barn, utsatt, otrygg, rädsla, samtal, dialog, omsorg, delaktighet, barnperspektiv

Förvaras: Examensarbetet finns tillgängligt i webbiblioteket Theseus.fi.

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Fredrica Rosberg

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Sosiaalialan koulutusohjelma, Turku

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Sosiaalipedagogien työ

Ohjaaja: Gunilla Björklund

Nimike: Molemminpuolinen tutkiva keskustelu: Miten päiväkodin henkilökunta voi kohdata turvattoman lapsen ja keskustella hänen kanssaan.

Päivämäärä 30.04.2012

Sivumäärä 51

Liitteet 1

Tiivistelmä

Opinnäytetyö on osa projektia "Det resilienta barnet" ja on kirjoitettu yhteistyössä Folkhälsanin projektin "Daghem utan mobbning" kanssa. Det resilienta barnet -projektin tarkoituksena on työstää henkilökunnan käyttöön tarkoitettuja malleja, joiden avulla lapsia voidaan tukea kasvatuksessa. Tarkoituksena on kasvattaa lasten resilienssiä eli kykyä selviytyä vaikeissa elinolosuhteissa. Projekti luo sosiaalipedagogisia, terveyttä edistäviä ja voimavaroja vahvistavia työvälineitä. Päiväkotihenkilökunta voi käyttää kyseisiä työvälineitä. Daghem utan mobbning-projektin tarkoituksena on kehittää menetelmiä, joiden avulla tunnistetaan lapsia, jotka ovat vaarassa syrjäytyä kaverisuhteissaan.

Aikuisilla on päiväkodissa päivittäinen turvallinen ja syvälinen kontakti lapseen. Opinnäytetyön ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä selvitetään, mitä aikuisen tulisi ajatella lapsen näkökulmasta tilanteissa, joissa hän kohdata turvattoman lapsen. Toisena kysymyksenä on selvittää, miten aikuinen luo keskustelutilanteissa turvallisuudentunteen. Työn tarkoituksena on kehittää aikuiselle tueksi käsikirja niihin keskusteluihin, joissa kohdataan turvaton lapsi. Lapsi nähdään työssä osallisena ja ohjaavana keskustelukumppanina ja aikuinen tukea antavana ja tietä ohjaavana keskustelun osapuolena. Keskusteluopas on jäsenetty sen mukaan, mitä aikuisen tulisi ottaa huomioon keskustellessaan turvattoman lapsen kanssa - keskustelun aikana sekä ennen ja jälkeen keskustelun.

Kieli: Ruotsi

Avainsanat: resilienssi, kiusaaminen, päiväkotiki, yhteispeli, vuorovaikutus, observointi, lapsi, altistua, turvaton, pelko, keskustelu, dialogi, huolenpito, osallisena oleminen, lapsinäkökulma

Arkistoidaan: Opinnäytetyö on saatavilla joko ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseus.fi.

BACHELOR'S THESIS

Author: Fredrica Rosberg

Degree Programme: Bachelor of Social services, Turku

Specialization: Social pedagogical work

Supervisor: Gunilla Björklund

Titel: Mutual investigative conversation : How kindergarten teachers may face and discuss with a child that has feelings of being unsafe.

Date 30.04.2012

Number of pages 51

Appendices 1

Summary

The Bachelor's thesis Mutual investigative conversation has been written for a project called *Det resilienta barnet* (The resilient child) and in collaboration with Folkhälsans förbund and their project *Daghem utan mobbning* (Kindergarten without bullying). *Det resilienta barnet* aims to develop different models for kindergarten teachers, to support them in their work with children. Through these models the project aims to increase children's resilience. The project also intends to create social pedagogical, health promoting and empowering work material that can be used by educated employers at the kindergarten. *Daghem utan mobbning* intends to develop methods to identify those children who are at risk to end up outside the group of children at the kindergarten.

Grownups at a kindergarten have a daily, comfortable and profound contact with the child. The question formulation of this work is to identify what grownups at a kindergarten should think of, according to child perspective, in a conversation with a child that has feelings of being unsafe. Also the question of how grownups could create a secure atmosphere during the conversation is raised. The purpose of this thesis is to develop a basis for conversation as a support for educated employers at the kindergarten in their contact with the child that has feelings of being unsafe. In this thesis, a child is considered a participant in control and the grownup a supporting and guiding conversation partner. This basis for conversation is based on what grownups should think of before, during and after a conversation with a child that has feelings of being unsafe.

Language: Swedish

Key words: resilience, bullying, kindergarten, interaction, observation, child, exposed, unsafe, insecure, fear, conversation, dialogue, concern, participation, child perspective

Filed at: The examination work is available either at the electronic library Theseus.fi.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
1.1 Arbetets syfte och frågeställningar	3
1.2 Begreppsdefinitioner.....	4
2 Bakgrund.....	7
3 Metod	11
3.1 Litteratururvalet och metod.....	11
3.2 Utformningen av samtalsunderlaget.....	15
3.3 Etik och tillförlitlighet	17
4 Ömsesidigt utforskande samtal	18
4.1 Observation av samspel och dokumentation.....	18
4.2 Atmosfär och miljö.....	21
4.3 Barnet som samtalspartner.....	23
4.4 Den vuxna som samtalspartner	27
4.5 Den vuxnas delaktighet och omsorg kring barnet.....	39
5 Samtalsunderlaget för ömsesidigt utforskande samtal.....	41
6 Avslutande diskussion	47
Källförteckning.....	52

Bilaga 1:

Samtalsunderlag – kortfattad repetition

1 Inledning

Jag minns hur jag som barn, i en dispyt med en nära vuxen, upplevde att jag inte blev tagen på allvar. Jag var i 5-7 års ålder och kände hur mina känslor av att vara arg, ledsen och besviken inte togs på allvar. I situationen kändes det som om mina känslor inte blev uppmärksammade och igenkända utan att de dessvärre blev för-löjligade. Detta berodde antagligen på det i den vuxnas ögon handlade om en dis-kussion i vilken hon hade rätt. Den vuxna kanske såg detta som många vuxna kan göra, det vill säga att hon ville bevisa sig ha rätt i diskussionen medan det för mig handlade om att få mina känslor bekräftade. Jag kan inte mera minnas vad själva orsaken till meningsskiljaktigheten handlade om, men jag minns den orättvisa känslan om att inte bli hörd och förstådd.

Vuxnas uppfattning om barn inverkar på hur de behandlar barnet. I skrivande stund cirkulerar tankegångar kring frågor om hur de vuxna på daghemmet väljer att lyssna på vad barnen verkligen vill berätta för dem. En tanke är även hur de vuxna tar upp de svåra frågorna med barnet och vad de gör då barnen inte tyr sig till dem på eget bevåg.

Ömsesidigt utforskande samtal tar fasta på teori kring observationer av barn och mobbning i barn-barn-relationen på daghem. Det huvudsakliga temat i arbetet är den vuxnas samtal med och bemötande av otrygga barn i daghemsmiljön. Vad som avses med begreppet ”otrygg” återfinns i kapitlet ”begreppsdefinitioner”.

Samtalsunderlaget för ömsesidigt utforskande samtal, är i enlighet med projektets ramar, skrivet för daghemspersonal i deras arbete med barn i 3-5 års ålder. Samtalsunderlaget ska fungera som stöd för daghemspersonalen som i sitt arbete möter ett barn som i någon form upplever sig vara otrygga i barngruppen. I samtalsunderlaget tas det upp vad den vuxna kan tänka på innan, under och efter samtalet angående miljö, atmosfär, språk och bemötande.

I konventionen om barnens rättigheter, finns det fyra allmänna principer angående barns människovärde. En av dessa fyra principer tar fasta på att barnets åsikt bör beaktas (Stakes 2005, s. 17). Att ett barn har rätt att säga sin åsikt och tala ut är ett sätt att göra barnet delaktigt och visa omsorg om det. Till exempel så har Eriksson & Näsman (2011, s.52-55, 58) har tagit fasta på barns delaktighet och barnens rätt att vara medvetna om vad som kommer att ske i barnskyddsutredningar. De hävdar att många barn inte verkar vara helt införstådda i sina situationer, vilket kan göra det svårt för barnen att påverka dem.

Barnen bör således ha möjlighet till att påverka sin egen situation, det vill säga ha möjlighet till att få vara med och bestämma. Detta eftersom ett barn som inte får hjälp med att förstå sin situation och inte ges valmöjligheter, inte heller har handlingsmöjligheter. Barns rättigheter i detta avseende kan återkopplas till samtal, där barnen bör ha rätt till att få vara delaktiga och underrättade om sin situation.

Det handlar om ett delaktighet-, omsorgs och barnperspektiv vilket är någonting som kommer fram allt mer i den vuxnas arbete med barn och deras förhållnings-sätt gentemot dem. Dessa perspektiv omnämns och behandlas mycket i litteraturen kring barn. Detta är också någonting som ömsesidigt utforskande samtal har tagit fasta på eftersom barnet ses som en aktiv och delaktig person i samtalsforum. Att som vuxen inneha ett eller flera perspektiv där utgångspunkten är att barnet är en kompetent individ, är viktigt. Barnet bör ses som medvetet om sin situation men som fortfarande kan vara i behov av stöd då det kommer till att bearbeta olika upplevelser. Då kan den vuxna finnas där som ett stöd, en person som tillsammans med barnet söker fram verktygen som passar barnet och stöder upp dess tankar och processer.

1.1 Arbetets syfte och frågeställningar

Detta arbete utgår från två frågeställningar:

1. Vad bör den vuxna tänka på, angående barnperspektiv, i samtalet med det otrygga barnet?
2. Hur kan den vuxna skapa en trygg atmosfär i samtalssituationen?

Tanken är att via samtalet uppmärksamma det otrygga barnet och dess upplevelser, genom den vuxnas förhållningssätt och bemötande av barnet. Bemötandet av barnet sker på barnets villkor, så att barnet känner att det blir uppmärksammat och är delaktigt i processen. För att göra detta krävs ett omsorgsperspektiv och lyhördhet från den vuxnas sida, lika viktigt är att barnet ses som en kompetent individ. Barnet behöver ibland hjälp med att sätta ord på sina känslor och upplevelser, men viktigast är trots allt samvaron och att barnet känner sig uppmärksammad av en vuxen.

Arbetets syfte är att utveckla ett samtalsunderlag som stöd för den vuxna i kontakt med det otrygga barnet. Samtalsunderlaget kunde fungera som ett hjälpmedel för den vuxna i sitt arbete med det otrygga barnet, som ett verktyg efter att någon form av observation har utförts. Detta eftersom vuxna som observerar barn, i något skede kan stöta på iakttagelser och upplevelser av att ett barn far illa i till exempel samspelet med andra barn. Då är det bra att det finns ett forum för barnet som bereder möjlighet till samtal, om såväl svåra saker som övriga upplevelser och känslor.

Denna utgångspunkt ska inte vara en riktgivande linje för hur alla observationer bör behandlas på daghemmet, då det inte handlar om att det är viktigt att den vuxna tar upp alla negativa händelser framom de positiva. Däremot är det viktigt den vuxna har ett instrument att ta till då det uppkommer svåra situationer, så som ett barns utanförskap. Det kan då handla om att den vuxna hjälper till att be-

arbete dessa barns upplevelser, med det enskilda barnet, framom att lyfta fram detta för diskussion i barngruppen.

Även om den vuxna innehar ett resiliensperspektiv i sitt arbete så bör den vuxna inte sluta med att hjälpa de barn som behöver det. Alla barn kan inte bemästra sin vardag, även om många barn utvecklar en motståndskraft mot psykiska besvär så är det också många barn som inte gör det (Borge 2005, s. 26). Detta stöder tanken bakom arbetet och tanken om att inte skapa någon form av ”glömda barn” på daghemmet. Oavsett de vuxnas arbete kring de positiva förmågorna hos barn och händelserna kring dem, så kommer det alltid att uppstå fall där utgångspunkten är mindre positiv.

Detta arbete förutsätter att de vuxna, som i sin professionella roll kommer i kontakt med barn på daghemmen, har grundläggande kunskaper i det barnets tidiga utveckling. Samtalsunderlaget för ömsesidigt utforskande samtal är uppbyggd enligt vad den vuxna kan tänka på före, under och efter samtalet med det otrygga barnet. Samtalsunderlaget är specifikt utvecklat för vuxna som jobbar med barn som känner sig otrygga i daghemsmiljön.

1.2 Begreppsdefinitioner

För att förtydliga vilka begrepp som förekommer i arbetet och hur de används samt definition av dem, finns de listade i detta kapitel. Begreppen har uppkommit via diskussioner inom projektet samt i skapandet av ömsesidigt utforskande samtal.

Otrygga barn

I detta arbete hänvisar inte ”otrygga barn” till barn som far illa utanför daghemmet. Det syftar inte heller på barn som upplevt sexuella övergrepp i någon form. Det handlar däremot om barn som själva, på ett eller annat sätt, upplever sig vara otrygga i daghemsmiljön. Att vara otrygg handlar om barnets rädslor och sådant

som gör barnet orolig och ängslig. Ordet "otrygg" är heller ingen måttstock som avgör hur mycket eller hur ofta barnet känner sig otryggt eftersom fokus i arbetet inte ligger på det. Ett barn kan uppleva sig otryggt på daghemmet på grund av exempelvis andra barns eller vuxnas handlingar samt uttalanden.

Begreppet "mobbad barn" användes inte i arbetet eftersom ordet "mobbing" enbart talar om en viss sorts otrygghet. Alternativt kunde begreppen "utstötta" eller "rädda" ha använts, men det begreppet beskriver också enbart en specifik dimension av otrygghet. Inte heller ordet "utsatt" användes eftersom det lätt återkopplas till barn i barnskyddsprocesser.

De vuxna

Med vuxna avses inte barnets föräldrar eller andra vuxna utanför daghemmet. Detta begrepp syftar på den utbildade personalen på daghemmen, den del av personalen som arbetar i själva barngruppen. Detta begrepp används genomgående i arbetet eftersom den utbildade person, som arbetar med barn, inte alltid har inriktningen pedagogik. Däremot så förekommer också begreppet pedagog eftersom det i den använda litteraturen är ett begrepp som använts ganska flitigt. Begreppet "daghemspersonal" hade känts för klumpigt att använda kontinuerligt genom arbetet, även om detta används i rubriken för att göra arbetets syfte mer tydligt.

Resiliens

Resiliens är ett begrepp som är knutet till begreppet risk och handlar bland annat om ett barns moståndskraft. Ordet härstammar från det engelska ordet "resilience" och betyder att ett barn har god psykosocial funktion även om det upplever risk. Begreppet resiliens kan till viss del beskrivas med ordet "bemästring" (engelskans coping), även om bemästring inte kräver att en individ blir utsatt för risk (Borge 2005, s. 9-10, 14). Resiliens, som bemästringsform, är positiv och utvecklas genom individens samspel i det verkliga livet – vilket också innefattar barnets särart. Resiliens är ett individorienterat sätt att betrakta barnet och kan även förklara skillnaden mellan barn som lever under samma risk (Borge 2005, s. 15). För

mer ingående definitioner och beskrivningar se Gällros m.fl. arbete ”*Det resilienta barnet : Teorier, metoder och ett genusperspektiv*” (2010).

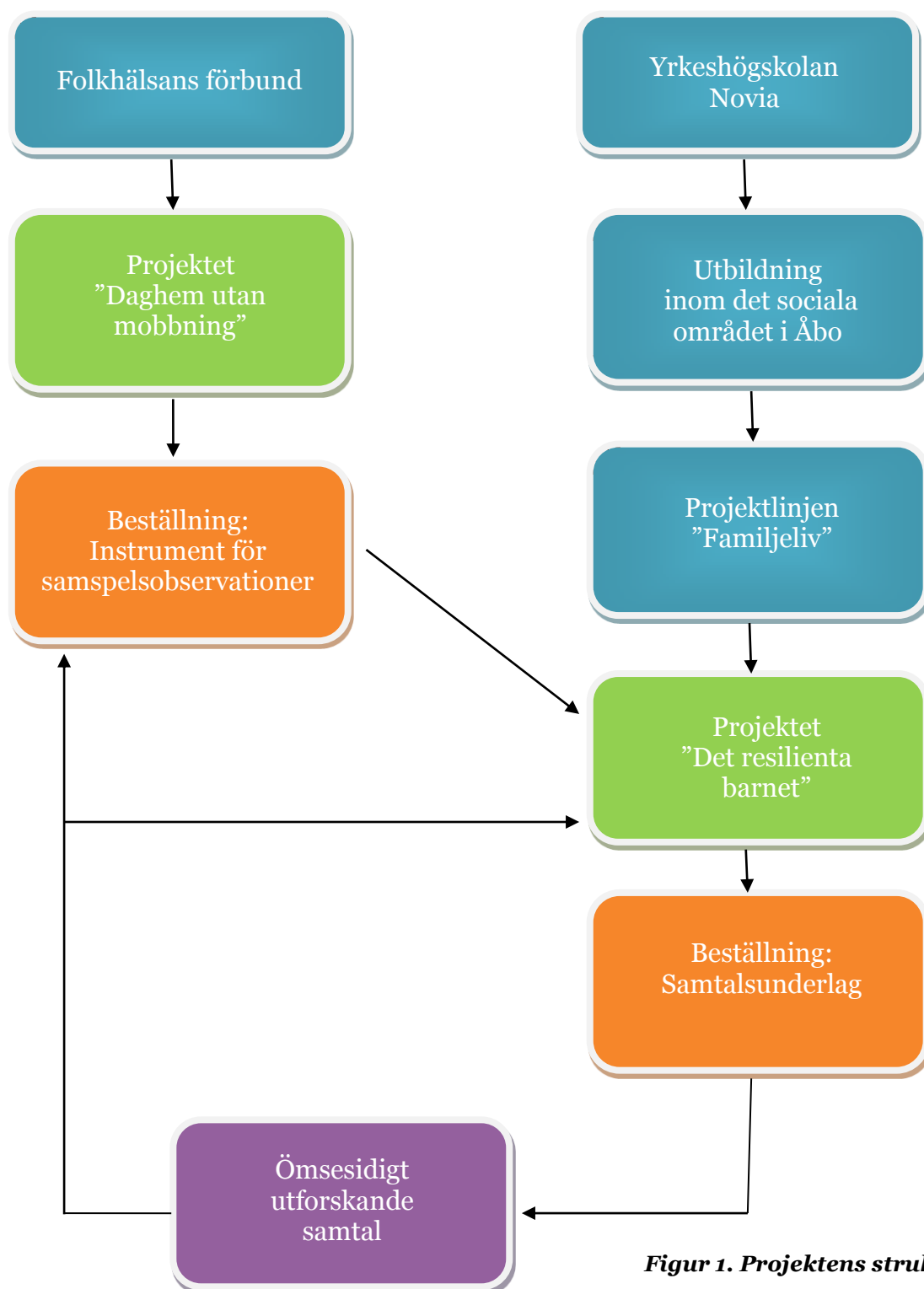
Barnperspektiv

Barnperspektivet är ett mångsidigt begrepp som innefattar att verka i barns intresse. Det handlar bland annat om att ta tillvara barns villkor och verka för deras bästa eller att även studera en kultur som är skapad för barn (Halldén 2003, s. 13-14). Barnperspektiv handlar mycket om barns syn på saker och ting, det vill säga att som vuxen försöka se vad barnet ser och försöka förstå vad barnet tänker och känner (Arnér & Tellgren 2006, s. 34).

I detta arbete ses barnperspektivet ur ömsesidigheten i samtalet, hur den vuxna väljer att uppfatta och bemöta barnet i samtalet. Barnperspektivet syns även i samtalet genom att samtalet alltid utgår från barnet även om det sker på den vuxnas initiativ. Med FN:s konvention om barns rättigheter (Arnér & Tellgren 2006, s. 29) i åtanke handlar barnperspektivet om att barnet blir lyssnat till och får föra fram sin åsikt och sina tankar. Även barnets rätt att få tala och reflektera om det som är svårt är något som är en del av barnperspektivet. Det vill säga det handlar om den vuxnas förhållningssätt gentemot barnet och den vuxnas önskan om att förstå barnets tankar, känslor och avsikter.

2 Bakgrund

För att bättre kunna åskådliggöra projekten, vilket examensarbetet har skrivits för, har jag genom en schemabild beskrivit de olika projekten och var samtalsunderlaget kring ömsesidigt utforskande samtal ligger i förhållande till dem:

Figur 1. Projektens struktur.

På Yrkeshögskolan Novias enhet i Åbo, har det sociala utbildningsområdets forsknings och utvecklingsverksamhet, skapat ett projekt med namnet ”*Det resilienta barnet*”. Projektet *Det resilienta barnet* är ett av flera olika projekt under projektlinjen ”Familjeliv” och projektet har pågått sedan år 2006. Utgångspunkten för projektet ligger i begreppet ”resiliens” (se begreppsdefinitioner) och i att definiera samt beskriva fenomenet resiliens och olika resiliensfrämjande processer. Innanför projektets ramar diskuteras och utarbetas olika uppfattningar och strategier kring arbetet med barn på daghem.

Det resilienta barnet är ett flerårigt projekt där avsikten är att ta fram ett socialpedagogiskt, hälsofrämjande och resursförstärkande arbetsmaterial som senare kan ingå i ett interventionsprogram som går under arbetsnamnet ”Dagis Master”. Projektet har också som avsikt att speciellt utarbeta modeller för hur vuxna kan stöda barn inom småbarnsfostran, för att på så sätt öka barnens motståndskraft. *Det resilienta barnet* har som mål att utveckla resursförstärkande och hälsofrämjande modeller, metoder och material för 5-åriga barn på daghemsmiljö.

Via en beställning framförd av *Det resilienta barnet*, som i sin tur har fått ett beställningsarbete av Folkhälsans förbunds projekt ”*Daghem utan mobbning*”, har detta arbetet skrivits och tagit sin form. Projektet *Daghem utan mobbning* har som avsikt att utveckla metoder för att kunna identifiera de barn som finns i riskzonen för att hamna utanför kamratgemenskapen på daghemmet. Dessa metoder och material skulle främst bestå av intervjuer, samspelesobservationer och bildmaterial som är anpassade och utvecklade för barn under skolåldern. I samarbete med *Daghem utan mobbning*, har projektgruppen *Det resilienta barnet* i år haft som mål att utveckla metoder för samspelesobservationer av barn på daghem. Metoderna är utvecklade för barn i 3-5 års ålder och är riktade till personal som arbetar inom daghemsverksamhet.

Ett daghem utan mobbning har tidigare kartlagt mobbningsbeteenden hos småbarn i daghemsmiljön, genom kvalitativa intervjuer av Maria Stoor-Grenner och Laura Kirves. Enligt dem så vet barnen vem i gruppen som bestämmer, vem som

är vänlös, vem som ofta söndrar leksaker, förstör lekar och mobbar andra. De är medvetna om gruppdynamiken, gruppens normer och hur de bör agera i olika situationer. Barnen lär också kunna urskilja vilka av barnen som får mycket negativ feedback av andra barn samt vuxna. Barn som blir avvisade av andra barn i gruppen lär också vara medvetna om sin ställning i gruppen (Stoor-Grenner & Kirves u.å., s. 8).

I Stoor-Grenner och Kirves kartläggning över om även småbarn mobbar, kunde de särskilja tre olika kategorier av mobbningsbeteenden som förekommer bland små barn. Den första kategorin handlar om fysisk mobbning där barnen kniper, slåss, sparkas, drar krokben, står som hinder, kastar stenar och sand samt stör och söndrar lekar. Den andra kategorin som framkom var verbal mobbning där barnen skäller, retar, hånas, kommenterar kläder eller hår, kallar vid öknamn, pratar bakom ryggen samt låter bli att prata med någon (så kallad silent treatment). Den tredje och sista kategorin är psykisk mobbning som uppstår då barnen hotar, manipulerar, utpressar, gör miner och grimaser, utesluter, ändrar på lekens regler och pratar bakom ryggen (Stoor-Grenner & Kirves u.å., s. 6).

Ömsesidigt utforskande samtal skiljer sig en del från den första konkreta beställningen av *Daghem utan mobbning*. Detta eftersom arbetets fokus inte ligger på verktyg för samspelsobservationer, utan däremot på samtal med barn som på något sätt upplever sig vara otrygga i barngruppen. Ömsesidigt utforskande samtal stöder däremot det mobbningsförebyggande arbete som Folkhälsans förbund kontinuerligt arbetar med. Arbetet stöder också projektet *Daghem utan mobbning* i den bemärkelsen att det baserar sig på bakgrunden observationer och mobbning bland små barn. Utöver detta så kan ömsesidigt utforskande samtal stöda den vuxna på daghemmet i hennes arbete med att förebygga konsekvenserna av barns otrygghet och kan således kopplas till bemästring. På samma gång tangerar Ömsesidigt utforskande samtal ett stöd för otrygga barn och kan således härledas till *Det resilienta barnets* grundtanke om att ta fram arbetsmodeller som stöd för vuxna i arbete med barn på daghemmen.

Då arbets- och skrivprocessen inleddes, var syftet att skriva om konflikter mellan barn på daghemmen och om samtalsmetoder som kan användas preventivt i arbetet med barngruppen. Tids nog utvecklades det till att handla mer om barn som blir utstötta av andra barn på daghemmet, det vill säga mobbade barn. Definitionerna ändrade efter hand och slutade på "otrygga barn", vilket ansågs vara den mest lämpliga definitionen av dessa barn (se begreppsdefinitionen).

I början var avsikten att hitta ett sätt för den vuxna att bolla tankar med barnet. Att som vuxen tillsammans med barnet reflektera över situationer och upplevelser för att på ett gemensamt plan söka sig fram till en förståelse av den upplevda känslan. Arbetet skulle besvara hur den vuxna kunde bekräfta barnens upplevelser, känslor och behov. Hur den vuxna skulle vara medvetet lyhörd och tänka på sina reaktioner inför det barnet berättar för dem. Att den vuxna skulle inse att bearbetningen är barnets och att den vuxna inte bör tvinga sina känslor av upplevelsen på barnet. Den vuxnas uppgift vore att enbart finnas där för att lyssna och vara medforskare i barnets strävan till förståelse av sina känslor vid upplevelsen.

Då information om mobbning, samspel och samtal hade inhämtats leddes tanken till att få ett samtalsunderlag som utgår från det enskilda samtalet med ett barn som upplever sig vara otrygg. Inte för att på något sätt förespråka att det är bra att dölja vissa situationer för de andra barnen eller på detta sätt förringa den. Men då vuxna och barn samtalar om sådant som ett enskilt barn upplever som svårt, i en stor barngrupp, kan det stjälpas framom att stöda och hjälpa. Dessutom kan ett gruppssamtal i en sådan situation peka ut enskilda barn och få dem att framstå som någon form av "elaka förövare". Om den vuxna sedan vill medvetandegöra barn om deras gärningar eller diskutera allmänt kring fenomenet mobbning i barngruppen, är det ju fritt fram att göra det genom att till exempel ha olika diskussionsteman. Dessa diskussionsteman kan utföras med hjälp av bland annat färdigt utformade program så som StegVis. Viktigt att tänka på då är att inte använda en verklig situation som skett tidigare på daghemmet, så att något barn på så sätt känner sig utpekad. Att tänka på är då också att utgå från det positiva i ett samspel och inte det negativa.

Under processens gång har det klarnat att det viktiga i arbetet med otrygga barn är hur vuxna bemöter dessa barn. Det handlar om själva samvaron med barnet och att finna trygghet i samtalet som utförs framom själva diskussionen. Barnet bör få vara delaktigt i sin process och leda den. Det kan ses som att barnet är ”kapten” över sitt skepp, medan den vuxna agerar ”styrman” som hjälper kaptenen med att komma fram till rätt hamn.

3 Metod

I detta kapitel tas metoden gällande litteratururvalet och utformningen av samtalsunderlaget upp samt en kort diskussion angående tillförlitligheten och etiken i arbetet.

3.1 Litteratururvalet och metod

Ömsesidigt utforskande samtal grundar sig på en kvalitativ litteraturstudie kring ämnet samtal med otrygga barn. Det utvecklade samtalsunderlaget är riktat till utbildad personal inom dagvården som genom sitt barncentererade förhållnings-sätt vill bemöta och samtala med barn som känner sig otrygga i daghemsmiljön. Ömsesidigt utforskande samtal är också till för projekten *Det resilienta barnets* och *Daghem utan mobbnings* fortsatta utvecklingsarbete kring resiliensförstärkande och mobbningsförebyggande arbete på daghemmen.

Teori är någonting som kan vara ganska abstrakt. Detta betyder att en teori försöker förklara och förstå konkreta och delvis varierande fenomen, genom att belysa aspekter hos dessa fenomen som de delar med andra likartade fenomen (Joas & Knöbl 2009, s. 4 enligt Svensson 2011, s. 183). Detta stöder också litteraturvalen i ömsesidigt utforskande samtal eftersom teorin baserar sig på liknande och delvis varierande fenomen som uppstår före, under och efter samtalet - mellan barnet och den vuxna. Kriterierna för litteratururvalen i ömsesidigt utforskande samtal har baserat sig på barnperspektivet och den vuxnas stödjande roll i samtal med

barn. Detta gör att texten blir mer tillförlitlig eftersom det finns ett valt och uttalat perspektiv som arbetet baserar sig på.

Det finns ingen teori som kan förklara allt eftersom en teori ofta baserar sig på vanligt förekommande fenomen och generella drag för fenomenen. En teori utgår alltid från ett visst perspektiv medan andra perspektiv väljs bort eller försvinner helt ur fokus (Svensson 2011, s. 183). Detta är någonting som även gjorts i ömsesidigt utforskande samtal där litteraturen begränsats till det valda fenomenet "otrygga barn i daghemsmiljö" och "den vuxna och barnet som samtalspartners" och andra fenomen som till exempel "mobbing bland barn i daghemsmiljö" inte varit lika aktuella.

Det genomgående perspektivet för arbetet har varit ett barnperspektiv. Barnperspektivet är någonting som har valts utgående från genomarbetad litteratur och delar även den syn jag som skribent har på arbetet med barn i daghemsmiljö. Barnperspektivet kommer bäst fram som en helhet i hela arbetet och återfinns i förhållningssättet den vuxna anammar gentemot barnet före, under och efter det ömsesidiga utforskande samtalet. Barnperspektivet handlar om att barnet bemöts som en kompetent individ som har rätt till en egen åsikt och bör bli lyssnat till. Det handlar om hur den vuxna bör uppfatta och bemöta barnet på ett respektfullt sätt och att samtalet alltid utgår från barnet samt grundar sig på barnets behov av att få tala.

I litteraturen som använts för ömsesidigt utforskande samtal har dessa ovanstående delar varit kriterier för de utvalda textdelarna. De mest använda källorna i arbetets teori har haft en mer genomgående barncentrerad tanke samt ett barnperspektiv i fokus. Kinge (2008), Öhman (2008), Eriksson & Näsman (2011) samt Fridh & Norman (2001) har varit de största källorna i detta arbete. Dessa författare tar alla fasta på barnens behov och de vuxnas förhållningssätt gentemot barnen.

I samhällsvetenskaplig forskning är tolkning av data speciellt viktigt eftersom det finns en så stor mängd teoretiska perspektiv att välja mellan. Beroende på vilka syften och ambitioner forskaren har med studien eller arbetet, kan vissa perspektiv och vissa teoriska utgångspunkter vara mer lämpade att använda sig av. Det betyder också att allt material måste passera forskaren innan det analyseras och överförs till textform. Ett empiriskt material kan tolkas på olika sätt och den tolkning som en skribent väljer ut beror till exempel på forskningsprojektets frågeställningar, skribentens förkunskaper och det teoretiska perspektivet (Svensson 2011, s. 184-185).

I ömsesidigt utforskande samtal har även jag som skribent tolkat texter utgående från det valda barnperspektivet. Även om denna tolkning berör min egen syn på barn så är det fortfarande barnperspektivet, frågeställningarna och teorin som styrt mig till det slutgiltiga resultatet av litteraturstudien. Tolkningen har skett utgående från ett barnperspektiv och den vuxna som en stödjande roll i samtalet.

Då det finns en stor brokig mängd med material är det väsentligt att sortera materialet eftersom det är viktigt att få en överblick av det material som behandlas. Efter ett tag kommer det att ske sammanfattningar, information sållas ut och vokabuläret hos skribenten begränsas. I takt med att vissa fenomen och saker återkommer i texterna, uppstår även en och samma sorts kodning och ett mönster börjar ta form. Även om vissa fenomen är återkommande så behöver det inte betyda att skribenten låser sig vid och tar fasta på det mest förekommande fenomenen (Rennstam & Wästerfors 2011, s. 196, 198). För att kunna sortera materialet i ömsesidigt utforskande samtal användes en konkret kvalitativ metod att arbeta med, nämligen innehållsanalys.

Innehållsanalysen har fem bestämda faser. Den första fasen är kategorisering, där texten delas upp i ett antal teman och problemställningar och skribenten söker upp förnuftiga kategorier som på något sätt kan skapa en struktur i texten (Jacobson 2007, s. 139). De teman som jag valde ut för samtalsunderlaget var; observation av samspel och dokumentation, atmosfär och miljö, barnet som samtalspart-

ner, den vuxna som samtalspartner samt den vuxnas delaktighet och omsorg kring barnet. Dessa teman fördelades sedan i samtalsunderlaget in i kategorierna före, under och efter samtalet.

Den andra fasen handlar om att fylla dessa teman och kategorier med innehåll (Jacobsen 2007, s. 139). Detta skedde genom att all den nedskrivna teorin bearbetades och fördelades mellan de olika kategorierna, beroende på var de passade in bäst. För att underlätta arbetet delades alla stycken in i små underrubriker, för att lättare kunna placera dem under kategorierna. Detta sätt att bearbeta texten tangerar även den tredje fasen av innehållsanalysen.

Den tredje fasen i innehållsanalys tar fasta på hur ofta ett tema eller en problemställning nämns (Jacobsen 2007, s. 139). Genom att små underrubriker användes kunde ett mönster lättare utläsas och vissa teman sammanställas.

Den fjärde fasen av innehållsanalysen handlar om att jämföra texter och söka efter skillnader och likheter medan den femte handlar om att söka förklaringar till skillnader (Jacobsen 2007, s. 139). I dessa faser kunde jag sällan hitta argument som talade emot varandra, vilket jag antar att beror på att det sällan i arbetet med människor i detta avseende finns någonting som är generellt rätt eller fel. Däremot kunde det konstateras att det fanns mer likheter än olikheter i det barncentrerade förhållningssättet som den vuxna anammar i samtal med otrygga barn.

I denna litteraturstudie har det behandlade materialet bildat stora helheter och tydliga mönster, men har därefter begränsats till den vuxnas relation och förhållningssätt till det otrygga barnet samt atmosfärens inverkan på samtalet. Dessutom har materialet även behandlas i kategorier som inte har trätt fram alltför tydligt i litteraturen, det vill säga det fysiska rummet och vad som bör ske före, under och efter samtalet med det otrygga barnet. Det är ett strategiskt val av mig som skribent eftersom jag ansett att dessa är kategorier som gynnar ett samtalsunderlag

som inte är baserat på en konkret metod. I kommande kapitel diskuterar jag samtalsunderlagets utformning.

3.2 Utformningen av samtalsunderlaget

Samtalsunderlaget för ömsesidigt utforskande samtal baserar sig på all behandlad teori i arbetet. Det sammanfattande materialet i kapitel 5 kan inte användas om inte den vuxna som använder det har satt sig in i arbetets tidigare teorier. Samtalsunderlaget har en samtalsstruktur som behandlar vad som bör ske före, under och efter samtalet. Teorin bakom samtalsunderlaget baserar sig på litteratur om otrygga barn, samtal med barn och otrygga barn, språkliga fällor, atmosfären, det fysiska rummet, materialet, tiden och den vuxnas förhållningssätt gentemot barnet.

För att göra upp ett samtalsunderlag behövde all bearbetad litteratur kategoriseras. Kategoriseringen som valdes var vad den vuxna bör tänka på före, under och efter samtalet. Denna kategorisering skedde utgående från Eriksson och Näsmans (2011, s.78) tanke om att utvecklingen av relationen mellan barn och vuxna sker före, under och efter samtalet.

Den vuxnas förhållningssätt gentemot barn är någonting som tas upp mycket i Kinges bok om samtal (2008), Öhmans bok om relationsarbete (2008) samt Erikssons och Näsmans bok om barn som möter socialtjänsten (2011). Det är också med hjälp av den vuxnas förhållningssätt som den trygga relationen mellan barnet och den vuxna skapas. Detta är ett genomgående tema i samtalsunderlaget och berör alla samtalsunderlagets delar så som före, under och efter samtalet.

Den fysiska miljön är en del av atmosfären och tas upp i samtalsunderlagets första del, det vill säga vad den vuxna bör tänka på före samtalet. Tiden och materialet är även någonting som tas upp i samtalsunderlagets första del. Engquists bok om konsten att samtala (1996) samt Kinges bok om samtal (2008) har varit de mest

använda källorna i dessa delar eftersom den fysiska miljön sällan tas upp i samtalsböcker överlag.

Helheterna som strukturerades upp för vad som sker under samtalet är starkt baserat på Kinge (2008), Öhman (2008), Fridh och Norman (2001) samt Eriksson och Näsman (2011). Hur den vuxna inleder ett samtal, vad hon bör tänka på och undvika samt hur hon avslutar samtalet är de kategorier som samtalsituationen delades in i. Dessa kategorier har framkommit utgående från den bearbetade texten om samtal där den vuxnas stödjande roll samt barnperspektivet varit de mest framträdande delarna utgående från den konkreta samtalsituationen.

Vad som bör ske efter ett avslutat samtal är den del som är kortast i underlaget. Detta eftersom det som sker efter ett samtal är beroende av vad som skedde under samtalet och vad som planerats angående flera samtal. Denna del existerar mest som en kort påminnelse om att den vuxna inte ska ge upp eller släppa allt ansvar efter avslutat samtal.

Som en sista del i underlaget (bilagan) har jag valt att lägga till en del där den vuxna kan skriva ner sina egna tankar angående ett samtal med ett specifikt barn. Detta val gjordes i och med att ett samtal kan te sig olika utgående ifrån situation, upplevelser och deltagare i samtalet. Detta gör också samtalsunderlaget mera användarvänligt eftersom både vuxna och barn har olika former av samtals tekniker och samtalsbehov. Samtalsunderlagets tillförlitlighet ökar också i och med att ny information angående samtal kan läggas till.

Samtalsunderlaget är till för att ge riktlinjer över hur den vuxna bör agera och vara tillsammans med barnet i samtalets rum. I och med att samtalet ses som ett förhållningssätt framom en metod så betyder det att det inte finns enbart ett sätt att vara i samtalet. Däremot finns det mycket som den vuxna bör tänka på och undvika och därför är det viktigt att samtalsunderlaget är sammanfattat i en punkt-

form. Samtalsunderlaget ska fungera som en påminnelse för den vuxna i samtalet med det otrygga barnet.

3.3 Etik och tillförlitlighet

I och med att arbetets centrala källor är från år 2001 framåt samt att enbart en källa är från före år 2000, anser jag att tillförlitligheten i arbetet stärks. Även om källan från år 1996 är just Engquists bok om samtal så tycker jag inte det drar ner tillförlitligheten eftersom Engquists bok använts mest angående det fysiska rummet och språkliga fällor. Visst kunde säkerligen denna källa stärkts upp mera med flera liknande böcker, men Engquists bok är grundat på samtal som metod och tar i beaktande och diskuterar långt fler metoder och inriktningar än enbart en specifik. Eftersom Engquists bok är diskuterande, teoretisk och genomgående är denna en valid källa för just detta arbete.

All litteratur har valts med omsorg och eftertanke, litteratur som inte har gynnat arbetets fokus har sållats bort under processens gång. Arbetets ses också som någonting som kan utvecklas och förändras genom åren allt eftersom ny forskning om samtal och otrygga barn sker. Ömsesidigt utforskande samtal är inte en konkret metod utan mera ett förhållningssätt och bemötande av otrygga barn och därför kan användningen av underlaget lättare förändras under de kommande åren.

Den etiska aspekten i detta arbete är väldigt god eftersom fokus ligger på klienten (barnet) och dennes deltagande samt välmående. I arbetet bemöts barnet som en helhet där varje barn också har sina olikheter. Det handlar aldrig om att tvinga barnet till diskussion utan barnet får själv bestämma om och när det vill närvara.

Denna arbetsmetod är också till för de vuxna som är intresserade av och vill arbeta med samtalstekniker samt ett barncentrerat förhållningssätt med barnen i daghemmet. Detta gör att ömsesidigt utforskande samtal inte heller lika lätt kommer i konflikt med vad användaren anser vara etiskt och oetiskt i denna form av arbets-

metod. Samtalets fokus ligger alltid på barnet och strävar till att hjälpa barnet vilket gör att diskussionen gällande etik mest berör barnets position i samtalet.

4 Ömsesidigt utforskande samtal

Ömsesidigt utforskande samtal handlar främst om möte och samtal med barn som på något sätt känner sig otrygga i daghemsmiljön. I samtalet ses barnet som en kompetent individ, som är medveten om sin situation och som därför behöver bearbeta sin subjektiva upplevelse av att vara otrygg på daghemmet. Tanken är att om dessa otrygga barn får bearbeta sina upplevelser, tillsammans med en vuxen, så kan det hindra en negativ utvecklingsspiral. Ömsesidigt utforskande samtal tar även i beaktande samtalets rum samt omsorgs- och delaktighetsperspektivet angående otrygga barn. Denna samtalsform berör även barn och vuxna som samtalsparter, atmosfär och miljö samt observation och dokumentation under samtalet.

4.1 Observation av samspel och dokumentation

För att hitta de otrygga barnen i daghemsgruppen så behöver den vuxna observera barnen. Ett enskilt barns behov kan i observationen upptäckas genom att den vuxna har kompetensen till att tolka barnets signaler (Socialdepartementet 2005, s. 24). Øvreeide (2002) menar att otrygga barn ofta uppträder provocerande eller tillbakadragna (enligt Kinge 2008, s. 131). Dessa barn kan upptäckas antingen genom att den vuxna får en spontan känsla, det vill säga genom intuition, eller genom att systematiskt observera med metoder och verktyg (Socialdepartementet 2005, s. 24). Detta tyder därför på att barn i samspelet med andra barn och vuxna skulle vara ett viktigt tillvägagångssätt för att hitta de barn som känner sig otrygga.

Att vara otrygg handlar om barnets rädslor och sådant som gör barnet oroligt och ängsligt. Då barn kommer in i nya sociala gemenskaper utanför familjen, där det finns andra och nya prestationskrav, uppstår ibland rädslor om att inte duga eller

att göra bort sig. Även barnens olika temperament kan inverka på rädslor (Broberg m.fl. 2003, s. 155, 160-161).

Det finns flera olika metoder som kan belysas angående observationer av barn. Eftersom arbetets fokus inte ligger på observationer så har inga direkta metoder heller tagits upp. Hur barn observeras är upp till varje vuxen att själv bestämma. Det finns många möjligheter för hur barn kan observeras, med observationsmetoden är kanske inte alltid det viktiga. Detta kan belysas genom att citat av Olsson (2005:4, s. 103-104), som på ett så tydligt och på ett bra sätt beskriver observationer: "Sanningen är inte en produkt av objektiva observationer av världen, utan består av sociala processer och interaktioner mellan människor som alltid måste konstitueras på nytt genom kommunikation – i dialogen".

En treåring kan ha ett välutvecklat språk. Vad som är viktigt att minnas är att ett barn i den åldern inte ännu är en samtalspartner. Med så pass unga barn är det ännu observationen av samspelet som är det viktiga (Fridh & Norman 2001, s. 88). Öhman (2008, s. 129) hävdar att den vuxna kan se på barnens samspel på tre olika sätt: vad de gör tillsammans, hur de har det tillsammans och deras reflektioner kring vad de gör och hur de har det tillsammans.

Vissa barn som har lätt för språket kan också uttrycka sina rädslor verbalt, medan många barn ofta uttrycker och bearbetar sina känslor i leken. Om vuxna observerar leken, kan de ibland se vilka sorts svårigheter som barnet försöker att bemästra, eftersom barnet ofta tar upp olika rädslor och känslomässiga dilemman genom aktiva handlingar. Känslomässiga svårigheter kan även ta sig i uttryck genom att barnet hamnar i samarbetssvårigheter och konflikter med andra barn på daghemmet samt sällan har lekkamrater eller ofta blir utfrysad av de andra barnen. Känslomässiga svårigheter kan också ta sig i uttryck av olika symptom så som oro, nedstämdhet, mardrömmar, överdriven rädsla, passivitet eller aggressivt utagerande (Öhman 2003, s. 199-200, 202-203).

Även om det är väsentligt att granska barnens samspel och stoppa beteenden hos barnen som inte är accepterade, så är det minst lika viktigt är det att samtala med barnen om deras känslor och händelser. Samtal i denna bemärkelse bör ske enskilt med de berörda barnen och på en mer generell nivå i barngruppen. Att föra dessa former av samtal kan också fungera som en observation av klimatet i barngruppen på samma gång som det är en form av stödsinsats för det enskilda barnet (Öhman 2008, s. 219).

Väl inne i samtalets rum är dokumentationen inte lika viktigt. Om den vuxna vill föra anteckningar under samtalet med barnet så kan det vara bra att meddela barnet om detta redan då samtalet inleds. En annan möjlighet är också att skriva en sammanfattning efter att samtalet avslutats. Även inspelning eller videofilmning av samtalet är möjligt, om barnet samt barnets föräldrar godkänner det (Engquist 1996, s. 165, Kinge 2008, s. 121, 122).

Utgående från denna information kan det konstateras att då den vuxna valt hur barnen ska observeras så kan det vara bra att den vuxna för anteckningar över det som observerats. Genom att den vuxna dokumenterar så kan den vuxna lättare ta fasta på vilka barn som påvisar otrygghet, varför den vuxna anser att just det barnet påvisar otrygghet och vad som kan komma att bli ett samtalsämne i samtalets rum. Det är ett sätt för den vuxna att minnas och förbereda sig inför kommande samtal. Med tanke på samtalets behov av att vara ostört så vore det mer fördelaktigt om den vuxna undvek att anteckna under själva samtalet. Därför är det inte heller någonting som rekommenderas om en vuxen vill föra ett ömsesidigt utforskande samtal. Dessutom så är anteckningarnas och inspelningarnas användningsområde någonting den vuxna bör fundera på, det vill säga varför den vuxna vill dokumentera samtalet och vad dokumentationen ska användas till. Ett syfte för dokumentation kunde till exempel vara att den vuxna vill kunna återknyta till det förra samtalet för att således kunna sammanfatta tidigare samtal i början av ett nytt samtal.

4.2 Atmosfär och miljö

Före den vuxna inleder ett samtal med ett otryggt barn är det viktigt att ta i beaktande vissa saker. Även om den fysiska samtalsmiljön, material och tidsdispositionen inte är de viktigaste delarna av ett samtal så är det fortfarande en bit som den vuxna bör beakta. I samtalet finns också en annan miljö än den fysiska, nämligen den psykiska. Den psykiska miljön och den fysiska miljön hör ihop och kräver varandra för att ett ömsesidigt utforskande samtal ska uppstå. Det är till stor del i den psykiska miljön den trygga atmosfären kan uppstå mellan ett barn och en vuxen.

I *Grunderna för planen för småbarnsfostran* står det att växelverkan mellan barnet och den vuxna fungerar bättre om utrymmena är ändamålsenliga (Stakes 2005, s. 22). Ändamålsenliga är ett övergripande begrepp som kan innefatta många olika faktorer och är beroende av den givna situationen. Engquist (1996, s. 165) och Kinge (2008, s. 122) tar fasta på att ett samtal handlar först och främst om att få tala ostört, utan att andra vuxna och barn avbryter. Det kan också vara viktigt att stänga av sin telefon så att parterna i samtalet inte distraheras.

Samtalet gynnas av en mysig stämning i rummet eftersom det kan göra atmosfären mer avslappnande och således upplevas som mer trygg för både barnet och den vuxna. Regelbundna samtalsstunder kan göras till en mysig "fikastund" med tända ljus och någonting att äta eller dricka. Dessa små detaljer kan skapa ett symbolvärde som har störst betydelse i starten av samtalstillfällena och som med tiden blir mindre viktiga. Denna mysiga fikastund finns till för att stöda barnet och under den stunden kan samtalet handla om sådant som är aktuellt för barnet samt det som barnet tycker att är väsentligt att tala om (Öhman 2008, s. 224, Kinge 2008, s. 120, 124).

Genom att ägna uppmärksamhet åt vissa detaljer i det fysiska samtalsrummet påvisar också den vuxna sin inlevelseförmåga och hur mån hon är om barnet (Engquist 1996, s. 164). Att ha material tillgängligt för att hjälpa till i samtalet kan underlätta för både barnet och den vuxna. Med hjälp av till exempel böcker,

tecknematerial och olika små leksaker kan barnet mer avspänt öppna upp sig för den vuxna (McLeod 2008, s. 98, Kinge 2008, s. 120). Det kan vara bra om rummet är neutralt och trivsamt, en plats som känns trevlig, inbjudande och avspänd. Om bord och stolar används i samtalen kan det vara bra om den vuxna undviker att sitta högre upp än barnet (Engquist 1996, s. 164, Kinge 2008, s. 120, 123). Detta kan härledas till tanken om att mötas på en nivå där båda är mer jämlika än utanför samtalets rum där den vuxna ofta är starkt auktoritär.

Allmänt känt är att tiden på daghemmen ofta kan vara fylld med många inplane-erade gruppaktiviteter. För att således få tid för enskilda samtal kan det vara viktigt att boka in samtalet på förhand och hellre reservera för mycket tid än för lite eftersom det är lättare att avsluta ett samtal i förtid än att förlänga det. Då är resterande av personalen medvetna om tidsstrukturen och kan således organisera daghemsverksamheten enligt detta (Kinge 2008, s. 119-120, 123).

Det är viktigt att ange för barnet den tid som är avsedd för samtalet. Samtal är överlag endast effektiva så länge som båda samtalsparterna orkar lyssna, vilket skulle betyda att exakta tidsramar inte är speciellt meningsfulla. Om det däremot finns behov av att hålla strikt koll på tiden, är det bättre att den vuxna istället säger rakt ut att hon ämnar titta på klockan med jämna mellanrum, istället för att smygtitta på klockan hela tiden. Lättaste sättet att hålla koll på den ungefärliga tidsramen är genom att ha en klocka på väggen. På så sätt undviker även den vuxna att framstå som stressad inför barnet och ger barnet sin fulla uppmärksamhet (Engquist 1996, s. 161, 165, Kinge 2008, s. 120).

I samtalsrummet är det bra att ha en så pass avspänd atmosfär som möjligt och det är även viktigt att de vuxna känner sig trygga i samtal med barnet (Fridh & Norman 2001, s. 96). Därav kan det konstateras att det är viktigt att den vuxna känner sig avslappnad eftersom både det otrygga barnet och den vuxna gynnas av det. Är den vuxna obekväm i sin roll så kommer inte heller barnet att kunna slappna av. Bortsett från detta så handlar det om en form av trygghet som kontinuerligt skapas mellan den vuxna och barnet. En trygg atmosfär handlar om den vuxnas förhållningssätt och bemötande av barnet, det handlar om den tillförlitlighet och trygghet som skapas i den dagliga kontakten mellan barn och vuxen, som senare överförs till samtalets rum. Hur denna trygghet skapas är ett genomgående tema i detta

arbetet och därför kan atmosfären bäst utläsas genom att ta del av hela arbetet. Atmosfären träder tydligare fram i de kommande kapitlen.

Engquists (1996, s. 165) har på ett bra sätt sammanfattat samtalets grundstenar: ”Man kan säga att samtalets mål, syften, dess process med sina tidsramar, den mentala atmosfären och inredningen i det fysiska rummet tillsammans utgör samtalets mönster eller gestalt”. Med detta i åtanke behöver process, syften och mål klargöras. Vilka dessa är för just det ömsesidigt utforskande samtalet tas upp i de kommande kapitlen.

4.3 Barnet som samtalspartner

Begreppet samtal betyder ”genom ord” (Kinge 2008, s. 11, 99). Enligt Öhman (2008, s. 136) är samtalet ”en dialog där vi svarar an på varandra” och ”tar del av varandras livsvärldar”. Ett samtal handlar om att ömsesidigt utforska olika tankebanor och utveckla nya tankar. Sällsjö (2000) hävdar att vi genom samtal får en inblick i hur andra människor förstår världen och får därmed en större möjlighet till att dela erfarenheter med varandra (enligt Arnér & Tellgren 2006, s. 25).

I Förenta Nationernas barnkonvention tas det i artikel 12 upp att alla barn har ”rätt att uttrycka sina tankar, känslor och åsikter i alla frågor som rör dem så fort barnet är i stånd att bilda egna åsikter”. Docherty & Sandelowski (1999) säger att barn i 3-6 års ålder redan är i stånd att komma ihåg och återge sina upplevelser (enligt Socialdepartementet 2005, s. 46). Därmed betyder det att barn har ett behov att få tala om sådant som de upplevt som svårt eftersom de redan är kapabla att minnas och återge vad som har hänt.

Barnet som samtalspartner är mycket beroende av den vuxnas förhållningssätt gentemot barnet. Att särskilja barnet och vuxna som samtalspartner kan därför vara rätt så svårt. Bortsett från denna svårighet så har arbetet försökt att särskilja på den vuxna och barnet som samtalspartner.

Samtal med barn skiljer sig en del från samtal med vuxna. Barn har inte samma utvecklade språkfärdigheter och kognitiva förmågor som vuxna har, vilket gör att samtalsstrukturen för barnsamtal är olik från vuxensamtalets. Kinge (2008, s. 11, 99, 122) anser att benämningen "barnsamtal" ofta hänvisar till en speciell form av samtal med barn, där den vuxna styr samtalet med någon form av guide och barnet endast har ett visst inflytande. Istället hävdar hon att det är barnet som bör styra samtalet och den vuxna hjälpa till med vägledning. Att den vuxna styr ett samtal är någonting som ömsesidigt utforskande samtal vill undvika, utan tanken är att barnet ska vara den styrande parten.

Enklare samtal är något som bör kunna genomföras med barn i fyra års ålder. I alla former av samtal med barn är det angeläget att tänka på barnets ålder och att anpassa frågorna till vad som barnet kan tänkas förstå. Det är viktigt att minnas att det finns skillnader mellan barnen och att utvecklingen hos dessa kan vara mycket olika. Barnet är unik individ och all barn har sina egna personligheter, erfarenheter, arv, miljö och ålder. (Fridh & Norman 2001, s. 83, 90).

Att förstå varje enskilt barns sätt att kommunicera kan ta tid. En förutsättning för ett barns deltagande i skapandet av en dialog, är att barnet känner sin motpart i samtalet. Det handlar främst om att den vuxna känner barnet och har skapat ett gemensamt språk som fungerar även i samtalet. I ett dialogiskt samtal skapas och återskapas meningarna mellan den vuxna och barnet och det handlar därför inte i första hand om att tolka varandra (Olsson 2005:4, s. 32, 102-103).

Barn är även olika mottagliga för påfrestningar och kan vara mer moståndskraftiga mot vissa risker än andra. Ett socialt resilient barn kan till exempel ha problem på det känslomässiga planet (Borge 2005, s. 126-127) det vill säga att barnet kan bemästra vissa situationer bättre än andra situationer. Eriksson & Näsman (2011, s.78) påstår att bemästring också är någonting som kan underlätta barnets process till återhämtning. Detta betyder att barn är olika moståndskraftiga, har olika bemästringsstrategier men att bemästringen är en viktig del då barnet försöker repa

sig från negativa upplevelser. Socialstyrelsen (2004, s. 22) skriver att då barnet får berätta för vuxna om sina upplevelser och avsikter ger det ofta barnet en förståelse av det som sker, det vill säga barnet kan lättare bemästra sin upplevelse.

Det finns de barn som har det svårare att handskas med sin tillvaro än de andra barnen i gruppen. De barn som har det svårt behöver ofta en mer individuell kontakt med den vuxna, speciellt via samvaro och samtal. Dessa barn har ofta också svårt för att dra nytta av de insatser som görs i gruppen (Kinge 2008, s. 12-13). Då ett barn upplever svåra känslor, är det angeläget att den vuxna samtalar enskilt med barnet. Betydelsefullt med det enskilda samtalet är att det ger barnen utrymme för att berätta vad som pågår inom dem. Det handlar om att den vuxna då får tid för att bekräfta barnets känslor samt att hjälpa till att sätta ord på dem. Detta kan ha en stor genomslagskraft eftersom barnet då känner att den vuxna är villig att lyssna på vad barnet har att säga (Öhman 2008, s. 129-131).

Vad som är viktigt att tänka på är att barns upplevelse- och erfarenhetsvärld kan vara väldigt komplex medan språket inte alltid är tillräckligt för att barnet ska ha möjlighet till att ge uttryck för upplevelsena. Komplexa tankar kan ses som negativa tankemönster som uppstår då barnet inte för en inre dialog med sig själv eller styr sitt tänkande. Förenklat kan det då sägas att negativa tankar också kan leda till negativa handlingar och konsekvenser. Därför är det viktigt att den vuxne vägleder, uppmuntrar och stöder barnet i sin tankeprocess och även genom att delge barnet behövliga ord. Barnet kan via språket få ett bra tankeverktyg eftersom barnet kan använda det i samtal med sig själv. Med rätt tankeverktyg kan barnet fundera kring vad det känner eller på egen hand uppmuntra, stöda och vägleda sig själv (Öhman 2008, s. 127-129).

Det finns även vissa svårigheter som kan uppstå i samtalen med barn, till exempel för vissa barn kan samtal leda till prestationsångest. Barnets bild av vuxnas förväntningar på samtalet kan skapa eller stärka barnets bild av att behöva vara "duktig", "göra bra ifrån sig" och så vidare. Detta är något som hämmar framom frigör, vilket kan leda till att det kommer att handla om en intellektuell istället för en

emotionell process för barnet (Kinge 2008, s. 90). Detta är ett mönster som den vuxna bör vara uppmärksam om och bryta vid behov, annars försvinner det ömsesidiga samtalets grundfunktion där barnet ska ha möjlighet att få tala om sina upplevelser.

I samtalet kan barnet ibland bli tyst eller byta samtalsämne. Detta kan bero på att barnet behöver få tänka efter före det svarar eller tycker att ämnet är jobbigt att tala om. Ibland kan även långa tystnader vara besvärande för barnet. Det är inte lätt att samtala med alla barn, eftersom ett barn som till exempel är osäker på sitt eget värde kan väcka olika former av osäkra känslor hos den vuxna i samtalet. Allt detta kan göra att samtalet får en trög form och barnet svarar mestadels i stil med "jag vet inte". Självklart kan barnets tystnad även betyda att barnet inte förstår vad den vuxna talar om men kan också handla om att barnet till exempel känner en skam över att misslyckas. Om barnet besitter en sådan känsla behöver den känslan behandlas före samtalet kan spinna vidare (Öhman 2008, s. 224, Fridh & Norman 2001, s. 91).

Barn som fått vistas i miljöer där de vuxna har utvecklat sin samtalsförmåga samt använt sig av ett utforskande förhållningssätt, har fördelen att lära sig att uttrycka sina egna känslor och intentioner. Barnen lär sig därmed att ha en öppen dialog och lyssna till vad andra människor vill säga dem (Öhman 2008, s. 137). Att redan som barn få komma till tals, bli tagen på allvar och bli lyssnat till har stor betydelse på hur barnet själv behandlar andra i vuxen ålder (Arnér & Tellgren 2006, s. 30).

Det finns mycket att hämta i den nära samvaron med barnet (Kinge 2008, s. 105). Det är det dagliga samspelet som har störst inverkan och betyder mest för barnet framom situationer som enbart sker då och då (Abrahamsen 2006, s. 55). Barnets relation med den vuxna utvecklas före, under och efter samtalen. Relationen mellan barnet och den vuxna inverkar barns möjlighet till delaktighet (Eriksson & Näsman 2011, s.78).

Som tidigare nämndes så tangerar barnet och vuxnas samtalsroller varandra och är svåra att särskilja. För att även barnets roll ska komma fram på ett mer tydligt sätt så tas den vuxnas samtalsroll upp i de kommande kapitlen.

4.4 Den vuxna som samtalspartner

Som det tidigare nämndes så är det svårt att särskilja på den vuxnas roll och barnets eftersom dessa två behöver varandra för att ett dialogiskt samtal ska uppstå. När vissa saker tas upp eller nämns behöver både barnet och den vuxna tas upp i förhållande till det nämnda. Även om detta kapitel fokuserar på den vuxnas roll och förhållningssätt så finns det även små delar av det som berör barnet som samtalspartner.

För att en vuxen ska kunna förstå små barns livsvärldar och hur de ser på omgivningen kan det vara betydelsefullt för den vuxna att komma i kontakt med sina egna känslor först. Detta är viktigt med tanke på den vuxnas förhållningssätt och förståelse i bemötande av barnet. För att kunna förstå barnen bättre, och på samma gång inneha ett barnperspektiv, så bör de vuxna leta efter sitt inre barn eller söka i minnet efter sina upplevelser från den tidiga barndomen (enligt Abrahamsen 2006, s. 45).

Det är så mycket som den vuxna vill tillföra barn under deras tid på daghemmet att de lätt glömmer bort det viktigaste, nämligen samtalet. När vuxna ger information och handleder barnen så är det lätt att samtalet får en värderande och moraliserande underton. Denna underton förminskar den betydelsefulla ömsesidigheten vilken ligger som grund för ett samtal. En ömsesidighet och en jämbördighet i samtalet underlättar även reflektion. Det hjälper också barnet till att sätta ord på känslor och upplevelser, vilket leder till ökad självinsikt samt bättre förståelse för andra människor (Öhman 2008, s. 135, 137).

Som det redan tidigare har tagits upp så handlar samtal med barn om att ha en så pass avspänd atmosfär som möjligt. Det är därför viktigt att den vuxna känner sig trygg i samtalet med barnet för att barnet också ska känna trygghet med den vuxna. Den vuxna kan i samtalet använda sig av kända samtalstekniker, men om den vuxna är osäker på sin samtalsteknik kan detta lätt lysa igenom (Fridh & Norman 2001, s. 96). Detta skulle betyda att om en vuxen inte är säker i sin samtals-teknik så är det bättre att istället basera sitt samtal på någonting annat, till exempel känsla och trygghet.

Att som vuxen basera samtalet på barnets villkor, är en förutsättning för att ett dialogiskt samtal ska uppstå (Olsson 2005:4, s. 34). Det finns ingen absolut metod eller modell för hur den vuxna bör närma sig eller samtala med otrygga barn. Vuxna kan eventuellt känna sig osäkra inför uppgiften att samtala med dessa barn eftersom de vuxna inte känner att de har en tillräcklig kunskap eller vet vad de tors fråga eller säga (Fridh & Norman 2001, s. 83). Kinge (2008, s. 104) säger att om den vuxna är osäker på sin roll i samtalet med barn, så bör den vuxna söka vägledning före samtalet eftersom barnet lätt märker osäkerheter som den vuxna känner.

Under barndomen behöver barnet alltid en medberättare som hjälper till att finna ord och göra barnets innersta resurser mer tillgängliga. Det är även därför angeläget att den vuxna kan lyssna färdigt på vad barnet har att säga, utan att värdera vad som har sagts. Det vill säga att den vuxna försöker tolka barnet på rätt sätt och inte blanda in sina egna känslor samt antaganden (Öhman 2008, s. 127). Vuxna ska därför inte försöka leda samtalet till specifika mål och barnet bör hela tiden ha kontrollen samt bestämma hur mycket han eller hon delger av sina upplevelser. Den vuxna ska inte heller försöka göra djupa analyser över vad barnet berättar utan istället agera samtalspartner och tolk. Om den vuxna upplever att situationen är för djupgående och komplex, är det viktigt att föra saken vidare till anhöriga och överväga fortsatt hjälp inom andra instanser (Kinge 2008, s. 102).

Redan under samtalets början kan det vara bra att lägga ut olika ”regler” för samtalet, det vill säga att den vuxna och barnet diskuterar sina rättigheter i samtalet

samt samtalets struktur, därmed kan också missförstånd under samtalets gång undvikas. Vad dessa rättigheter som samtalet kan innehålla finns bland annat tystnadsplikten. Tystnadsplikten bör inte innefatta andra vuxna och föräldrar, men det är viktigt att klargöra för barnet att ingenting förs vidare utan barnets vetskap (McLeod 2008, s. 101, Kinge 2008, s. 121).

Om det inte är det första samtalet med barnet så är också alltid bra att börja samtalen med att fråga barnet om det minns vad som diskuterats under förra samtalet. Barn minns sällan och då finns det möjlighet för den vuxna att ge en sammanfattning och ta fasta på det som stått ut samt sådant som den vuxna ansåg vara viktigt (Kinge 2008, s. 121).

För att ett samtal ska fungera på det bästa möjliga sätt är det bra att den vuxna följer barnets initiativ, bekräftar barnet samt stärker sin kommunikation med barnet. Genom att till exempel den vuxna talar med barnet om sina tankar så kan deras kommunikation stärkas (Öhman 2008, s. 221, Kinge 2008, s. 125). Bekräftelse handlar om att förmedla förståelse. Då den vuxna använder sig av en bekräftande kommunikation, kan barnet få känslan av rätten till sin egen upplevelse samt rätten till sina egna tankar och känslor (Kinge 2000, s. 98).

Som det togs upp i det förra kapitlet så är det viktigt att samtala enskilt med barn som känner sig otrygga. De flesta barn är positivt inställda till enskilda samtal med vuxna. Då den vuxna känner att hon fått mer kontakt med barnet är det också mer naturligt att börja ställa mer djupare frågor i samtalet. Det är viktigt att tänka på att samtalet inte ska tvingas på barnet. Därför är det också viktigt att den vuxna hela tiden försöker att avläsa barnet och observera ifall barnet är villigt till att samtala. Om barnet ger uttryck för att inte vilja samtala om specifika eller svåra ämnen, så kan den vuxna lämna den diskussionen och återgå till enklare diskussioner och ta upp de svåra frågorna i ett senare skede (Öhman 2008, s. 224, Fridh & Norman 2001, s. 91, 96).

I enskilda samtal med otrygga barn är det viktigt att som vuxen tänka på att inte förstärka eller skapa känslan av att något barn är offer eller ett annat barn är förö- vare. Om den vuxna vet att samtalet kommer att innehålla vissa specifika svårigh- eter kan den vuxna också reflektera över detta på förhand eller i annat fall efteråt med andra vuxna på daghemmet. Barn saknar ofta perspektiv på sin situation och har svårt att se att någonting kunde vara annorlunda eller att de är värda någon- ting bättre. Den vuxna bör därför inte försöka värdera och moralisera det barnet get uttryck för utan bör istället försöka att ta reda på hur barnet upplever och upp- fattar situationen (Öhman 2008, s. 219-220).

Den vuxna har ofta ett syfte med sitt samtal med ett barn, till exempel att ta reda på ifall eller hur ett barn blir avvisat av andra barn. Ett mer dolt syfte kan vara att den vuxna vill förmedla till barnet att det har rätt till att bli respekterat av de andra barnen. Därutöver kan samtal med just otrygga barn ha som syfte att avlasta ge- nom att någon lyssnar på det som barnet har att säga. Detta eftersom samtalet har en stödjande karaktär och det kan vara av betydelse för ett otryggt barn att få sätta ord på sin verklighet.

Ett annat syfte med dessa samtal kunde vara att den vuxna påvisar för barnet att det är möjligt att tala om svåra saker. Förutom syftet med samtalet så är det viktigt att tänka på att samtalets trots allt är till för barnet, så att barnet kan se sin tillvaro som mer begriplig, hanterlig och meningsfull. Därför är det angeläget att via sam- talet bekräfta barnets egna upplevelser av en situation och därmed öka barnets förmåga till bemästring (Öhman 2008, s. 220, Fridh & Norman 2001, s. 144, Soci- alstyrelsen 2004, s. 23).

I samtal med barn, precis som med vuxna, är det väsentligt att använda ett förståe- ligt språk. Detta uttrycker Engquist (1996, s. 252) genom att påpeka att det är vik- tigt att "tala svenska" i en dialog. Jesper Juul & Helle Jensen (2004) hävdar att det pedagogiska språk som vuxna ofta använder i arbetet med barn är mestadels till- rättvisande och värderande. Detta kan bero på att det i vårt samhälle finns en tradition om samtal med barn som handlar mer om intervjuer än själva intresset

att ta reda på vem barnet är som person (enligt Kinge 2008, s. 97). Jesper Juul & Helle Jensen (2003) hävdar att det även finns en tradition att tala till barn framom att tala med barn (enligt Öhman 2008, s. 136).

Att som vuxen inta en personlig roll framom en professionell i samtal med otrygga barn är något som rekommenderas i metodböcker för forskning (Eriksson & Näsman 2011, s.79). Ett personligt och diskuterande språk är därför även en förutsättning för att upprätta en djupare kontakt med ett barn. Utan detta personliga, icke-tillrättavisande och icke-värderande språk från vuxna, finns det risk för att barnet känner sig dåligt och otillräckligt (Jesper Juul & Helle Jensen enligt Kinge 2008, s. 97). Kinge (2008, s. 97) anser att detta är motsatsen till vad vuxna egentligen vill uppnå, nämligen självtillit och erfarenhet av bemästring.

I samtalet är det även väsentligt att inte använda svåra ord och långa förklaringar utan hellre ord som är mer begripliga för ett barn. På detta sätt tappar inte barnet intresset för samtalet lika lätt. Den vuxna kan gärna börja samtalet med någon enkel, neutral eller positiv fråga för att inleda en diskussion (Fridh & Norman 2001, s. 91). Samtalet byggs naturligt upp i olika delar och den vuxna kan inte förvänta sig att barnet därför börjar öppna sig angående sina innersta känslor och behov under det första samtalet, även om det finns en möjlighet till att det kan ske (Kinge 2008, s. 122).

Det är viktigt att samtalen aldrig tar formen av eller framstår som något slags förhör. Samtal innefattar aldrig en argumentation eftersom samtalet är någonting som bör kännas tryggt för barnet. Det är av betydelse att den vuxna använder sig av sitt vardagliga språk som barnet känner igen. Detta skapar en grundläggande trygghet för barnet i samtalssituationen eftersom situationen då kan kännas mindre skrämmande och främmande för barnet. (Fridh & Norman 2001, s. 91, Öhman 2008, s. 136, Øvreeide (2001, s. 49).

Det finns olika sätt för den vuxna att diskutera och ställa frågor till barnet, men detta sker inte alltid utan komplikationer. Smith (2005, s. 85) hävdar att då någon ställer frågor som inte visar förståelse, till exempel med frågeordet "varför?", kan det få barnet att känna sig uppmanad till att ge rationella och förnuftiga svar. Kinge (2008, s. 132-133) menar att varför-frågor väcker skuld känslor och prestationskrav, känns anklagande och leder till försvar. Varför-frågor kräver också att barnet har en förmåga att analysera och reflektera.

Engquist (1996, s. 95, 100) hävdar att då någon använder "varför-frågor" så kräver svaret ofta långa förklaringar. Däremot, om en person istället använder sig av frågeorden "vem?", "när?", "vad" och "hur?", så är svaren mer informativa och för processen framåt. Också ordet "men" är bra att undvika eftersom det för många människor betyder ett ifrågasättande och sätter individen i försvarsställning. Kinge (2008, s. 131) och Socialdepartementet (2005, s. 51) anser också att den vuxna bör undvika ja- och nej-frågor eftersom dessa frågor kan stanna upp samtalsprocessen och ett vidareförande av diskussionen.

För att samtalet ska få en dialogform är det viktigt att samtalet inte blir till en utfrågning. Det handlar däremot om att ställa "rätt" frågor och lyssna tills barnet talat färdigt. Den vuxna ska inte lägga sina vuxna svar i munnen på barnet under samtalet. Barn är mycket uppmärksamma och försöker ofta avläsa den vuxna eftersom barnen således kan ge vad den vuxna anser vara de "rätta" svaren. Ett samtal kan bli mer givande om den vuxna bestämmer sig för att lyssna istället för att ställa rätt sorts frågor (Öhman 2008, s. 220-221).

Då den vuxna bestämmer sig för att verkligen lyssna på barnet, kan den vuxna ta del av flera dimensioner av barnets verklighet och därmed också stöda barnet bättre. Vad ett barn upplever som svårt, vad som väcker rädsla samt vad som ger trygghet och glädje kan skilja sig markant från vad vi vuxna antar vara fallet. Att som vuxen lyssna på ett barn handlar om att vara nyfiken och villig att ta reda på mer om barnet samt att dela barnets upplevelsevärld. I dessa situationer krävs också försiktighet och respekt, eftersom speciellt respekt stärker barnet (Öhman

2008, s. 220-221). För att kunna föra en dialog med barn bör den vuxna vara villig att lyssna och bekräfta samt vara närvarande och öppen (Eide & Winger 2006, s. 34).

Samtalet är den kommunikationsform som bäst bidrar till barnets känslspråksutveckling. I samtal med barn bör de vuxna även tänka på att lyssna på vad barnet har att berätta för dem. Då de vuxna lyssnar och låter barnet tala till punkt så stimuleras inte enbart språket utan det förmedlar även att det som barnet säger anses vara betydelsefullt för den vuxna. På detta sätt kan barnet känna sig mer respekterat och anse sig vara en tillgång för sin omgivning (Öhman 2008, s. 135).

Smith (2005, s. 85) säger att empatiskt lyssnande handlar om att leva sig in i en annan människas värld av upplevelser, tankar och känslor. Därför är det viktigt att den som lyssnar lägger sina egna synpunkter och värderingar åt sidan för att därmed förstå berättarens upplevelsevärld. I empatiskt lyssnande handlar det om outtalade budskap där den som berättar inte har lyckas med att ta fasta på vad sina behov eller sin vilja. Detta får lyssnaren att översätta och gissa sig fram till vad personen försöker säga. Genom detta känner sig berättaren trygg och får en möjlighet till att känna efter vad som sker inombords. Detta skulle betyda att även om lyssnaren inte ska värdera det som sägs så ska lyssnaren oavsett försöka gissa sig fram till vad berättaren försöker säga. Öhman (2008, s. 223) hävdar att då den vuxna lyssnar på vad de barnen har att berätta, utan att värdera, så kan den vuxna bättre förstå hur barnen upplever det som har hänt.

Samtal som grundar sig på empati och som bekräftar barn känslor, upplevelser och behov kan ha en terapeutisk effekt på barnet. Det handlar således inte om terapi ur en professionell synvinkel, utan om att hjälpa barnet att hitta ord för sina upplevelser så att barnet inte tar ut dessa genom till exempel ett negativt beteende. Det handlar även om att ge barnet möjlighet och tillfälle till att få tala. Via samtalets ges barnet kraft och utrymme för utveckling som möjligheten till att förbättra sitt samspel med andra barn. Genom att undvika negativa beteenden hos barnet kan

både barn och vuxna ägna sig åt positiva erfarenheter istället (Kinge 2008, s. 100-102).

En lyssnare är ofta alltför snabb med att i samtalet lägga till sina egna erfarenheter, vilket inte alls behöver överensstämma med berättarens verklighet. Lyssnaren tolkar gärna den andres berättelse och gör den till sin egen framom att utforska vad den andra säger (Olsson 2005:4, s. 32). Detta fenomen kunde förklaras av Kinge (2000, s. 98) som anser att då den vuxna är öppen och lyhörd gentemot barnet innebär det även en känsla av kontrollförlust. Det vill säga att det är en form av kontrollförlust för den vuxna att inte få tolka barnets berättelse utan låta barnet utforska den.

Under barndomen behöver barnet alltid en medberättare som hjälper till att finna ord och göra barnets innersta resurser mer tillgängliga. Det är även därför angeläget att den vuxna kan lyssna färdigt på vad barnet har att säga, utan att värdera vad som har sagts. Det vill säga att den vuxna försöker tolka barnet på rätt sätt och inte blanda in sina egna känslor samt antaganden (Öhman 2008, s. 127). Vuxna ska därför inte försöka leda samtalet till specifika mål och barnet bör hela tiden ha kontrollen samt bestämma hur mycket han eller hon delger av sina upplevelser. Den vuxna ska inte heller försöka göra djupa analyser över vad barnet berättar utan istället agera samtalspartner och tolk. Om den vuxna upplever att situationen är för djupgående och komplex, är det viktigt att föra saken vidare till anhöriga och överväga fortsatt hjälp inom andra instanser (Kinge 2008, s. 102).

Det är även viktigt att vuxna stödjer barn att tolka sina egna känslor och hitta handlingsalternativ som fungerar för dem. Detta eftersom barnets tolkning av sina egna känslor är nyckeln till barnets empati och förståelse. Det kräver därför att den vuxna har en stor lyhördhet för att kunna bemöta ”den unika och personliga upplevelse varje enskilt barn har av en känsla” (Öhman 2008, s. 122).

Emotionella samtal ger ofta barnet en känsla av trygghet och tillit eftersom mycket tyder på att själva samvaron med den vuxna många gånger ger barnet ett betydande energitillskott. I samvaron med den vuxna får barnet en odelad uppmärksamhet och en avslappnande skön och lugn stund. Detta passar bra för de mycket oroliga barnen som har svårigheter med att hålla ordning på sina tankar och associationer (Kinge 2008, s. 90).

Om den vuxna kontinuerligt uppmärksammar barnet, genom att samtala om känslornas roll i barnets handlingar, så kommer barnet också att vänja sig vid att det går att samtala om sina känslor med den vuxna. Att som vuxen se barnets bästa avsikt i handlingarna, gör även att den vuxna har lättare för att möta barnet med respekt. Och ju mer den vuxna talar om känslor med barnet, desto mer använder barnet orden i relationen till de andra barnen samt i relation till sin självförståelse. Genom samtal kan barnet reflektera kring vad som orsakat olika känslotillstånd, hur dessa kan ta sig i uttryck och vilka konsekvenser det kan få (Öhman 2008, s. 129-131). Då den vuxna intresserar sig för barnet och vill lyssna kan det hjälpa till att stärka barnet (Öhman 2008, s. 224).

Den vuxnas förhållningssätt gentemot barnet bör i samtalets rum vara annorlunda än i det sociala livet i daghemmen. I samtalets rum behöver barnet få känna sig sett angående sina intentioner, känslor och behov. Barnet behöver också få känna sig uppskattat, respekterat och hört av den vuxna under sin process mot ökad självförståelse (Kinge 2008, s. 98). Kristoffersen (2006, s. 53) bekräftar denna tanke med att påstå att de vuxna behöver ha goda relationer till barn samt tid och utrymme för att lyssna och prata med dem. Därutöver är också de vuxnas öppenhet för barnens idéer samt de vuxnas uppriktiga intresse och respekt för barnets perspektiv, någonting som den vuxna bör ta i beaktande.

Den dialog och information som ett barn erbjuds i ett samtal kan göra situationen med begriplig och hanterbar för barnet. Detta kan ge barnet mer verktyg och instrument till att påverka sin egen situation och göra situationer mer förutsägbara (Eriksson & Näsman 2011, s.74). Om ett otryggt barn bemöts med ett likgiltigt och

förnekande förhållningssätt angående sina upplevelser kan detta göra att barnets situation förvärras. Det räcker långt med hummande och nickande av den vuxna när barnet berättar om sina erfarenheter av att vara otrygga (Eriksson & Näsman 2011, s.7). Den goda dialogen mellan den vuxna och barnet kan utvecklas och tilliten i en relation stärkas om barnet får en positiv försäkran från den vuxna (Kinge 2008, s. 89). Smith (2005, s. 12) anser också att de personer som deltar i en dialog blir bekräftade som människor.

Under ett samtal med barn är det angeläget att som vuxen tänka på barnets upplevelse av att bli mött med respekt. Här spelar den vuxnas kroppsspråk och ansiktsuttryck en central roll. Respekt är också viktigt med tanke på hur mötet iscensätts, det är viktigt att respektera barnets önskan och på så sätt ge barnet ett handlingsutrymme. Det kan t.ex. handla om vem som får närvara eller inte under diskussionen (Eriksson & Näsman 2011, s.54)

Det kan komma situationer där barnet inte vill föra ett samtal eller diskutera det som är svårt. Då är det betydelsefullt att den vuxna inser att själva samvaron är viktigare än samtalet och eventuellt försöker få igång ett avspänt samtal genom till exempel en bok. En god dialog kan inte heller uppstå om den vuxna är spänd, otålig, känner prestationskrav eller har som målsättning att förändra barnet. Det är viktigt att barnet styr stora delar av samtals- eller samvaroprocessen och att den vuxna förklarar varför vissa frågor ställs. Utifrån barnets svar eller reaktion för man således vidare diskussionen (Kinge 2008, s. 95-96, 98, 121, Fridh & Norman 2001, s. 96, Socialstyrelsen 2004, s. 19).

Kinge (2008, s. 112-113) skriver att barn tänker mera än vuxna ofta tror. Om vuxna väntar på att barnen på eget initiativ ska komma och diskutera över sådant de funderar på, så kan det innebära att barnen ensamma måste bära på föreställningar, fantasier och oroande frågor. Moor & Waltré säger att barn måste få kunskap om sin situation och därmed också hjälp att hantera den (enligt Skerfving 2005, s. 93). Detta blir svårt om den vuxna, som Glistrup hävdar, ofta försöker skydda barnet genom att inte berätta hela sanningen (enligt Skerfving 2005, s. 93).

Det är av betydelse att de vuxna som möter det otrygga barnet inte förvärrar situationen utan gör den mera begriplig, hanterbar och meningsfull (Eriksson & Näsman 2011, s. 74). Raundalen och Schultz (2007, s. 56-57) anser att om den vuxna undviker att ta upp och tala om det som barnet ger uttryck för och anser vara svårt, innebär det en negativ bemästringsstrategi för barnet. En negativ bemästringsstrategi kan i längden bli skadlig för barnet.

Raundalen och Schultz (2007, s. 30) skriver att till exempel många krisdrabbade barn blir hjälpta av att den vuxna vet och förstår. Att den vuxna och barnet har talat om det som pågår eller har hänt, samt att den vuxna uttryckt förståelse och vilja att vara medveten om då barnet har en "särskilt besvärlig dag", kan hjälpa barnet. Även om ett otryggt barn inte nödvändigtvis behöver anses vara i kris, så kan även detta vara ett argument för att barns individuella samtal med vuxna har en stor inverkan på barns välmående.

Det är mycket viktigt att den vuxna ger barnet sin tid om barnet söker efter den eftersom en nära relation kan leda till en ökad sårbarhet hos barnet för att bli avvisat (Kinge 2008, s. 123). Om den vuxna, av en eller annan orsak, använder sig av ett avståndstagande förhållningssätt skulle det bryta mot vardagliga sociala koder i daghemmet (Eriksson & Näsman 2011, s.79). Därför är det viktigt att den vuxna tar sig tiden för barnet då barnet tar kontakt och inte är undvikande eller betar sig anorlunda gentemot barnet efter samtalet.

Som vuxen är det viktigt att stöda det enskilda barnet och lära barnet styra sina känslor och tankar. De barn som inte har lätt för att få tag om sina känslomässiga resurser behöver ofta mer stöd av vuxna än andra barn (Öhman 2008, s. 141). Detta stöd kan ges genom att hålla samtalsstunder med barnet. Även om barnet verkar avvisande eller inåtvänd under samtalet så bör inte den vuxna låta bli att hålla dessa samvarostunder. För att öppna upp barnet, så att barnet vill och vågar prata om det som är svårt, kan dessa samvarostunder användas till att bygga upp en tillförlitlig relation (Öhman 2008, s. 225).

Halldis Leira anser att det är viktigt att någon bekräftar och giltiggör barns upplevelser för att de ska ha möjlighet till att hitta strategier för att hantera och bearbeta sin livssituation. Därför är det betydelsefullt att alla vuxna i barnets närhet är en del av giltiggörandet (enligt Eriksson & Näsman 2011, s. 23). Då den vuxna i samvaron med barnet giltiggör och bekräftar barnets upplevelser, kan det i bästa fall bidra till en känsla av bemästring, även kallat empowerment (Eriksson & Näsman 2011, s.78).

Då ett samtal avslutas kan den vuxna berätta för barnet hur barnet kan ta hjälp av den vuxna framöver, utgående från det som diskuterats. Det är viktigt att samtalet avslutas på ett bra sätt och att barnet förstår vad som kommer att ske efter samtalet. Den vuxna kan också ta upp något som den vuxna förväntar sig att barnet gör efter det avslutade samtalet. Det är bra att hålla ett eller flera samtal under veckan med barn som känner sig otrygga (Öhman 2008, s. 224, Socialdepartementet 2005, s. 47). Om samtalsstunderna fortsätter och i sådana fall hur ofta, bör vara ett ömsesidigt beslut mellan barnet och den vuxna (Engquist 1996, s. 161, Kinge 2008, s. 121).

Att lära känna varandra och förstå varandra är ett av samtalets många möjligheter. Samtal ger möjlighet till att förstå den andra personens verklighet och hur personen uppfattar saker och ting. Genom samtal lär man också känna sig själv, hävdar Jesper Juul (enligt Kinge 2008, s. 97). Att belysa samtalets uppbyggnad, samt de möjligheter och svårigheter det medför, kan underlätta för den vuxna att se de skillnader som finns för samtal med ett barn som känner sig otryggt och ett vardagligt samtal med barn. Även det vardagliga samtalet med barn kan vara komplext och har inte den vuxna en kunskap och medvetenhet bakom vad hon förmedlar så kommer det också att synas då de i de svårare samtalen. Genom att typiska samtalsmönster pekats ut så kan det också underlätta för den vuxna att undvika fällor och framhäva det goda i samtalen med barn. Fungerar inte det alldagliga samtalet så kommer antagligen inte heller de svåra samtalen att fungera.

För att den vuxna ska kunna föra ett ömsesidigt utforskande samtal så kräver det också en medveten delaktighet och omsorg kring barnet. Även om det till en viss del tagits fasta på det tidigare i arbetet så är det ingenting som konkret har diskuterats. För att tydliggöra vad delaktighets- och omsorgsperspektiven är, i förhållande barn och vuxen, så tas det upp i det kommande kapitlet.

4.5 Den vuxnas delaktighet och omsorg kring barnet

Att inneha ett barnperspektiv i samtalet innefattar att den vuxna låter barnet vara delaktigt. Att vara delaktig i ett samtal handlar om att bli uppmärksammas eller lyssnad till. Det handlar om att få en möjlighet till att uttrycka sina uppfattningar på samma gång som det finns någon där som lyssnar och intresserar sig för det som sägs. För att ett barn ska kunna vara delaktigt och ha ett inflytande på sin egen daghemsvardag så måste den vuxna anstränga sig för att förstå vad barnet tycker och tänker (Johannesen & Sandvik 2009, s. 91).

När ett barn känner sig delaktigt så stärks barnets självkänsla samt känslan av kompetens (Sandberg 2009, s. 203). Att vara ett delaktigt barn betyder att vuxna ser barnet som en individ vilken är kompetent nog att ta emot information och påverka sin egen situation. Detta förutsätter att den vuxna och barnet har en subjekt-subjekt-relation, det vill säga en relation som är relativt jämlik och en relation där barnet blir bemött som ett likvärdigt individ. Om den vuxna vill använda sig av ett sådant förhållningssätt i sitt bemötande av barn förutsätter det att dialogen är anpassad till barnets nivå (Eriksson & Näsman 2011, s.50-51, Johannesen & Sandvik 2009, s. 42, Fridh & Norman 2001, s. 88, 90,).

Om pedagogiska möten ska kunna uppstå så kräver det ett engagemang och en omsorg kring barnet. Omsorg i daghemsperspektiv handlar om hur vuxna förhåller sig till barnen. Det innefattar även den vuxnas omtanke, omvårdnad och noggrannhet kring barnen. Ifall verksamheten på daghemmen saknar omsorgsperspektiv så kommer de vuxna inte att kunna bemöta barnet och involvera barnet i sin helhet (Johansson & Pramling 2001, s. 83-84).

Begreppet omsorg har vidareutvecklats av Carol Gilligan och Nel Noddings (1993) som anser att begreppet innehar en etisk relation som handlar om att omsorgsgivaren inte vänder sig bort från den som behöver henne. Omsorg är en ömsesidig process och innebär ett engagemang i andra. Det handlar om att vidga den andres kompetens och att ta den andres behov i beaktande (enligt Johansson & Pramling (2001, s. 86).

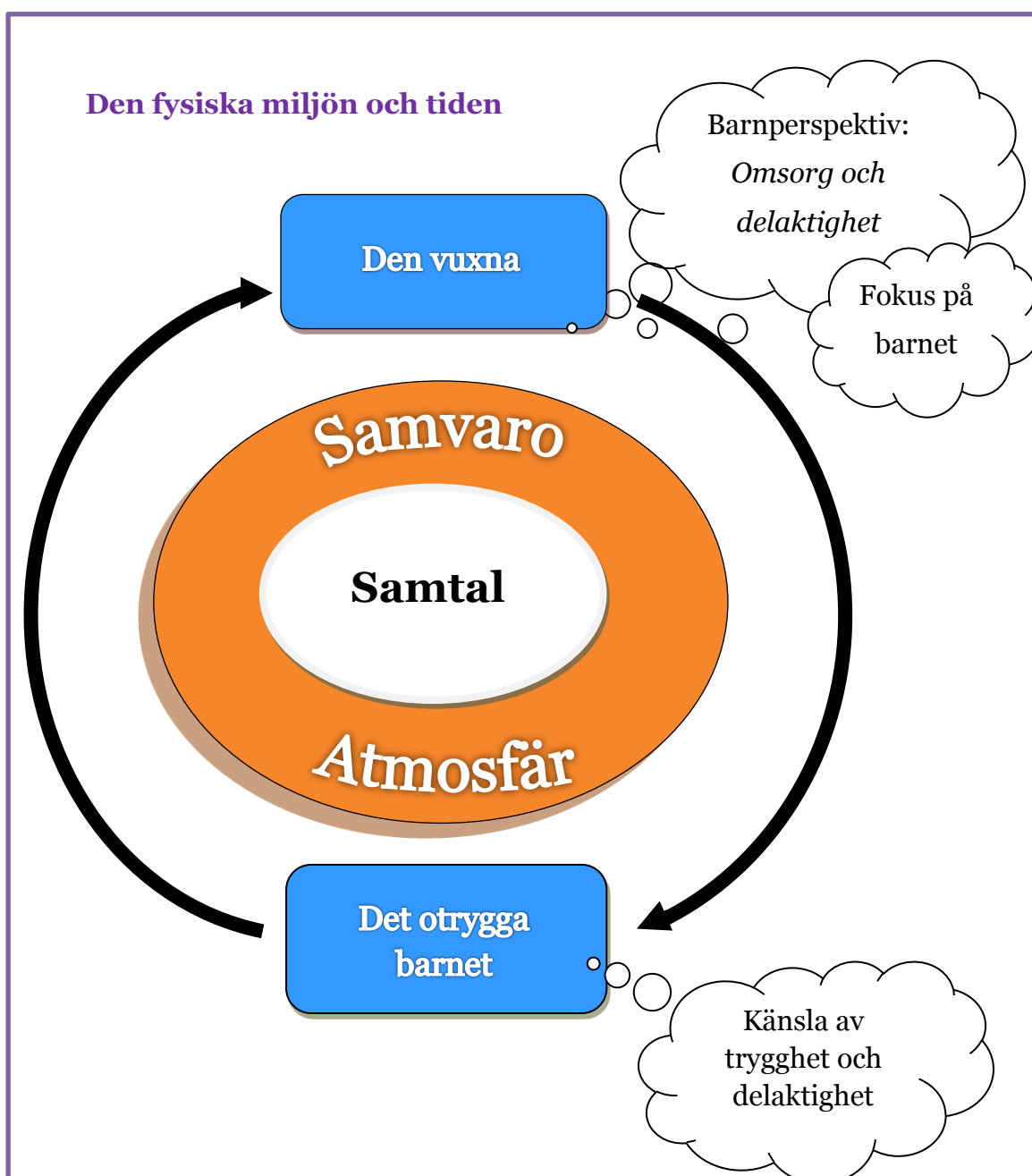
Omsorg och delaktighet inte är någonting som måste ställas emot varandra. En vuxens försiktighet och omsorg kring ett barn som känner sig otryggt kan vara överdimensionerad. Med detta menas att en vuxen i strävan efter att försöka beskydda ett barn inte talar om det som är svårt, vilket kan leda till att barnet själv måste hitta orden för att bryta tystnaden. Eftersom den vuxna inte hjälper till att sätta ord på det som är svårt att tala om, kan den vuxna omedvetet lägga ansvaret på barnet att bryta tystnaden om det som fått barnet att känna sig otryggt (Eriksson & Näsman 2011, s. 51-52, 58, Fridh & Norman 2001, s. 83).

I samtal med barn kan den vuxna erbjuda barnen möjligheter till att berätta fritt om händelser istället för att svara på frågor. Barnen ska inte behöva känna sig pressade till att svara på frågor som de inte vill besvara och de ska också ha rätten till att avstå helt från att svara eller delta i samtalet (Eriksson & Näsman 2011, s.79, 84, Fridh & Norman 2001, s. 91). Detta handlingssätt påvisar en stark barncentrerad omsorgs- och delaktighetsprincip, det vill säga barnet har möjlighet till ett val samtidigt som den vuxna påvisar omsorg kring barnet eftersom han eller hon inte ämnar föra barnet in i en obekvämlig situation.

Det är den vuxnas ansvar att vara lyhörd och respektera barnets personliga integritet. Det betyder att den vuxna bör lyssna till barnets egen kunskap om sig själv och sin verklighet. Då barnet får vara delaktigt i processen kan barnet få en större upplevelse av trygghet i situationen (Eriksson & Näsman 2011, s.59, 87, Öhman 2008, s. 220).

5 Samtalsunderlaget för ömsesidigt utforskande samtal

I ett enskilt samtal, med ett barn som känner sig otryggt, är det viktigt att ta i beaktande vilket perspektiv man som vuxen använder sig av. I skapandet av samtalsunderlaget har utgångspunkten varit att ha ett barncentrerat förhållningssätt och en trygg atmosfär. För att skapa denna trygghet i samtalen, kan den vuxna utgå från ett omsorgs- och delaktighetsperspektiv. Samtalsunderlaget är uppbyggd utifrån bilden nedan.

Figur 2. Samtalsunderlagets utgångspunkt.

Eftersom detta underlag inte är en konkret samtalsmodell så baserar sig samtalsunderlaget på den teori som behandlats tidigare i arbetet. Det är heller inte meningen att detta underlag ska fungera som någon form av utredningsmaterial utan mer som ett hjälpmedel för vuxna i sitt samtal med otrygga barn. Samtalsunderlaget består av tumregler och tankar för samvaron med och förhållningssättet gentemot det otrygga barnet. Om den vuxna ämnar använda sig av samtalsunderlaget kan det även vara skäl för den vuxna att läsa hela arbetet eftersom underlagen tangerar det förhållningssätt som tas upp mer ingående i själva arbetet.

Samtalsunderlaget är uppbyggt enligt vad den vuxna kan tänka på före, under och efter samtalet - i enlighet med Eriksson och Näsmans (2011, s.78) tanke om att utvecklingen av relationen mellan barn och vuxna sker i just denna form. Både förberedelse och uppföljning är viktigt då det kommer till människorelaterade arbeten där svåra saker behandlas. Samtidigt är det viktigt att den vuxna inte förlo- rar den djupa kontakt och förtroende som skapats i samtalets rum.

Innan samtalsunderlaget tas upp, så finns det även några viktiga delar som behöver belysas. Britt Eide (1989) har tagit fasta på några punkter som ett gott samtal består av. I det goda samtalet riktar den vuxna sin uppmärksamhet mot de saker vart barnet har riktat sin uppmärksamhet – till exempel det som barnet tittar på, någonting som barnet gör eller någonting som barnet vill diskutera. Den vuxna bör även ofta ta ögonkontakt med barnet under samtalet. Genom sitt verbala och icke-verbala språk (till exempel genom sina blickar, rörelser och sin kroppshållning) bör den vuxna skicka samma sorts signaler till barnet. Den vuxna ska gärna uppmuntra barnet att fortsätta berätta genom till exempel öppna frågor, nickningar, leenden och småord. Utgångspunkten är trots allt att den vuxna delar barnets perspektiv (enligt Öhman 2008, s. 221-222).

Även Fridh och Normans (2001, s. 97) har några tumregler som de funnit användbara för vuxna i samtal med barn. Dessa tumregler kan vara viktiga att tänka på före den vuxna går in i ett samtal med det otrygga barnet. Det kan till exempel vara bra att den vuxna före samtalet föreställer sig själv som barn och tänker på sitt eget

barn eller ett annat barn den vuxna tycker om. Den vuxna kan även fundera på hur hon själv eller barnet skulle vilja bli bemött i samtalssituationen. Det kan även vara bra att tänka på att visa respekt, använda sig av ett enkelt och konkret språk och undvika förhör. Att ta reda på barnets förväntningar på samtalet, ta barnet på allvar och inte tolka vad barnet säger utan barnets egen medverkan är något som de också rekommenderar. Det är även till fördel att ha en så pass avspänd atmosfär som möjligt under själva samtalet.

Med detta i åtanke har samtalsunderlaget byggts upp enligt följande:

Innan samtalet

Rummet

- Ljust och neutralt
- Tryggt och avslappnande
- Ligger avsides så att samtalet kan ske ostört
- Mysigt (med t.ex. madrasser och kuddar, tända ljus, saft och frukt)
- Om bord och stolar används, sitt inte högre än barnet

Tiden

- Reservera hellre för mycket tid än för lite
- Tiden är din och barnets, se till att vara ostörda
- Ha en klocka på väggen

Materialet

- Kritor och papper
- Eventuell inspelningsapparat
- Saft och ätbart eller någonting annat som fungerar som samtalets symbolik
- Ingen mobiltelefon

Tänk på

- Tala om för barnet att du önskar att träffa barnet enskilt och varför du vill träffa barnet
- Fundera på hur du själv skulle vilja bli bemött
- Påminn dig om din roll i samtalet
- Förbered hur du ska inleda samtalet

Påminn dig själv om samtalets syfte och funktion

- Samtalet är till för barnet
- Förmedla att det är okej att tala om känslor
- Skapa en trygg atmosfär
- Ställ barnet i centrum och ge barnet möjlighet till att vara delaktig
- Visa omsorg kring barnet
- Kom ihåg: barnet styr - du vägleder

Under samtalet

Inled samtalet

- Ange tiden som är reserverad för samtalet
- Om det är första gången ni samtalar:
 - Berätta varför ni samtalar:
 - Du har fått en känsla, du vill tala om något specifikt med barnet, du vill lära känna barnet etc.
 - Berätta om regler:
 - Det som barnet säger förs inte vidare till andra barn men att vissa vuxna kan bli informerade om saker som har dykt upp i samtalet. MEN ingenting förs vidare utan att barnet först vet om det.

- Berätta att barnet inte behöver besvara frågor om inte barnet vill.
 - Berätta att barnet får diskutera precis vad den känner för att tala om
 - Ta reda på barns förväntningar av samtalet
-
- Om ni tidigare har haft samtalsstunder:
 - Återkoppla till föregående gångs samtal och sammanfatta vad ni talat om

Du får gärna

- Komma i kontakt med dina inre känslor och ditt inre barn
- Vara lyhörd och lyssna på dina känslor
- Förmedla trygghet och tillit
- Visa respekt
- Vara ärlig
- Ta barnet på allvar
- Lyssna tills barnet har talat till punkt
- Ge barnet tid för att tänka
- Bekräfta barnets upplevelser
- Hjälpa barnet att finna de rätta orden
- Fråga om du inte förstår barnet
- Dubbelkolla om du är osäker på om du förstått barnet rätt
- För processen vidare
- Använda frågeord som för processen vidare (vem, när, vad och hur?)
- Uppmuntra barnet att fortsätta berätta genom till exempel öppna frågor, nickningar, leenden och småord
- Rikta din uppmärksamhet mot de saker som barnet har riktat sin uppmärksamhet
- Ta ögonkontakt med barnet under samtalet
- Skicka samma sorts signaler genom det verbala och icke-verbala språket
- Tala med barnet om dina tankar
- Försöka skapa en så avspänd atmosfär som möjligt
- Delta i samtalet som en så jämlik samtalspartner som möjligt
- Vara personlig och använd ditt personliga språk

- Använda ett enkelt språk och vokabulär som barnet förstår
- Om barnet är mycket tyst kan det vara en produkt av rädsla för att misslyckas eller att barnet helt enkelt inte vet vad det ska säga eller svara - diskutera i sådana fall känslan

Undvik

- Varför-frågor eller frågor som kräver ja- eller nej-svar
- Att använda ordet ”men”
- Förväntningar - det kan ta tid för barnet att öppna sig
- Att styra – vägled barnet istället
- Att analysera eller applicera dina egna erfarenheter på barnet
- Att samtalet tar en form av förhör
- Att lova någonting du inte kan hålla

När du avslutar samtalet

- Avsluta samtalet på ett bra sätt och med att barnet får veta vad som kommer att hända nu
- Bestäm tillsammans med barnet om ni ska hålla fler samtalsstunder
- Berätta hur barnet kan ta hjälp av dig i fortsättningen eller under tiden som förflyter till nästa samtal

Efter samtalet

Efter avslutat samtal

- Skriv ner en dokumentation
- Följ upp barnets situation, exempelvis genom fler samtal
- Om det gjorts överenskommelser, fullfölj dessa
- Ge barnet din tid om barnet söker efter den, eftersom en nära relation till dig kan leda till en ökad sårbarhet hos barnet av att bli avvisat av just dig.

Om du inte har tid just då, meddela då att barnet får din tid i ett senare skede och håll sedan fast vid detta.

- Var inte undvikande, konstig eller bete dig annorlunda gentemot barnet efter samtalet

Samtalsunderlaget återfinns som en bilaga eftersom detta gör arbetsmaterialet mer överskådligt och användbart för den vuxna. Det kan alltid vara bra att ha en kort sammanfattning nära till hands som en form av repetition och därför fyller bilagan just denna funktion. I slutet av bilagan finns ett fält för den vuxnas egna tankar och idéer som dyker upp under eller efter samtalen. Där kan den vuxna skriva ner till exempel olika samtalssätt och vilket material som har visat sig fungera bra i samtalen.

6 Avslutande diskussion

Att som vuxen kunna bemöta barnet på barnets egen nivå genom att varken förringa eller förstora de svåra känslorna är ingen lätt balansgång. Bakom vuxnas omsorgsperspektiv finns ofta en tanke om att skydda barnet, det som vuxna däremot sällan inser är hur de genom att beskydda barnet inte ger barnet en möjlighet till att vara delaktig.

Ett bra samtal handlar om en process som är väsentligt för barnets självmedvetande samt utveckling. Samtal handlar om någonting mera än enbart en metod. Dessvärre är många professionella samtal med barn mer undersökande än genuint ömsesidiga (Kinge 2008, s. 96). Det vill säga det går inte att basera ett samtal enbart på en metod, det måste finnas mera substans i det så som till exempel ett fungerande förhållningssätt i kombination med samtalets syfte.

Raundalen & Schultz (2007, s. 56) anser att det går att ta välkända och verksamma tankesätt från terapirummet och anpassa dem till daghemsmiljön. Där skulle den vuxna använda sig av principer och metoder som kan ha en terapeutisk effekt på

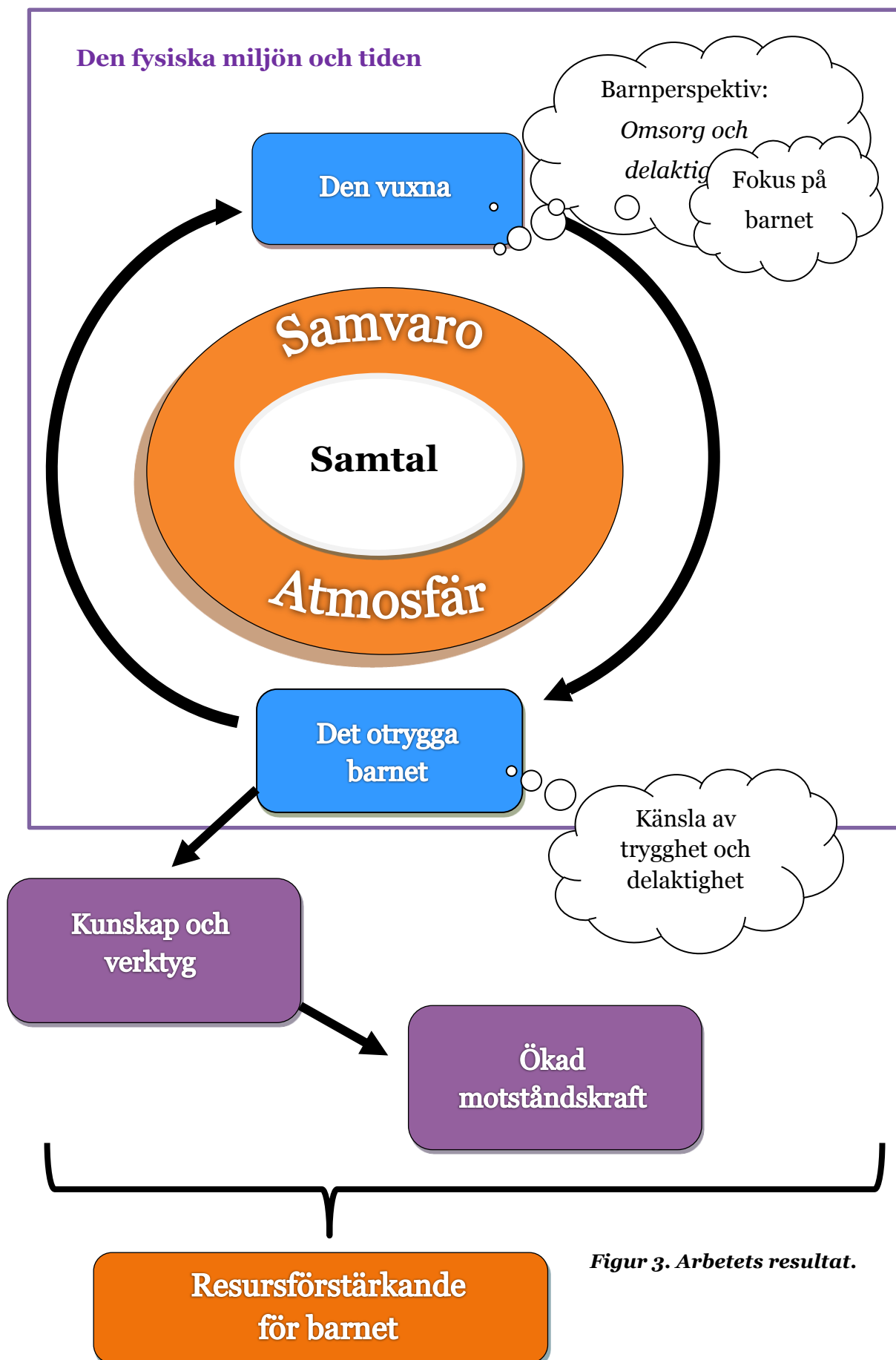
barnen. Det skulle främst gälla terapins grundelement där det handlar om att finna ord, meningar och berättelser som ordnar, arkiverar och rensar det som har skett och därmed kan färdigbehandlas och läggas åt sidan.

Detta skulle kunna betyda att ömsesidigt utforskande samtal kan få en terapeutisk effekt på barnen även om det inte handlar om en terapi i sig. Ömsesidigt utforskade samtal handlar även om något mera än en metod, det handlar om ett inneboende och medvetet förhållningssätt hos den vuxna i sitt samtal med det otrygga barnet.

Ömsesidigt utforskande samtal är ingen beprövad metod. Underlaget är skrivet utgående från aktuell litteratur som stöder barnsamtal och otrygga barn. Jag har förhoppningar om att detta samtalsunderlag ska kunna fungera som ett stöd för den vuxna främst i samtalet med det otrygga barnet, men även i det dagliga arbetet på daghemmet. Samtal är trots allt någonting som uppstår kontinuerligt i daghems vardagen och jag anser att alla samtal med barn gynnas av det förhållningssätt som detta arbete grundar sig på.

Även om jag anser att det viktiga i en barngrupp är den förebyggande verksamheten, så kan jag inte ignorera att svåra situationer fortfarande uppstår och existerar. Barn i dessa svåra situationer behöver också få en positiv utveckling och hjälp med bemästringen av sina upplevelser. Således är också arbetsmodeller med dessa otrygga barn minst lika viktiga som det förebyggande arbete vilket utförs med hela barngruppen. Inget barn är viktigare än ett annat och detta bevisas genom att vuxna vågar arbeta med det enskilda barnet och ta fasta på barnets behov av att behandla bland annat sina svåra upplevelser.

Enligt detta arbete kan samtalsprocessen, mellan en vuxen och ett otryggt barn, samt dess interaktion förenklat ses som i bilden nedan:

Figur 3. Arbetets resultat.

Det vill säga när den vuxna medvetet beaktar omsorgs- och barnperspektivet, i samtal och interaktion med barnet, samt låter barnet på vara med på sina villkor så ger det barnet en känsla av delaktighet. Denna delaktighet i samtalet ger också barnet möjlighet till att utveckla kunskap och verktyg för att hantera sin situation. Därmed kan barnets moståndkraft öka och processen blir således resursförstärkande för barnet.

Detta är ett levande arbete, det vill säga att arbetets resultat kan utvecklas och förändras med tiden i enlighet med olika forskningsresultat. Min förhoppning är att vuxna som samtalar med de otrygga barnen, vågar lägga egna upptäckter och ny information om samtal i de tomma fält som finns i underlaget (se bilagan). Kanske även någon som intresserar sig för samtal med otrygga barn vill utveckla någon form av samtalsmaterial angående otrygga känslor och upplevelser som är riktat till hela barngruppen eller samtal med de barn som har svårigheter med sin impuls kontroll. Detta material kunde även fungera som en guide för en personalgrupp som vill öva på sina samtalsmetoder och skapa ett gemensamt förhållningssätt gentemot alla barn på daghemmet. Oavsett så tror jag att detta underlag kan ligga som en god grund för de flesta känslö- och upplevelsesamtal med barn och har därför en stor utvecklingspotential.

Genom att blicka tillbaka på arbetets frågeställningar uppstår också frågan om ifall dessa kunnat besvaras. Frågeställningarna som arbetet baserar sig på är:

1. Vad bör den vuxna tänka på, angående barnperspektiv, i samtalet med det otrygga barnet?
2. Hur kan den vuxna skapa en trygg atmosfär i samtalssituationen?

Den första frågeställningen besvaras genomgående i arbetet eftersom barnperspektivet beaktas kontinuerligt i den vuxnas förhållningssätt gentemot barnet. Därutöver kan det konstateras att en trygg atmosfär skapas, mellan den vuxna och barnet, på basis av den vuxnas medvetna förhållningssätt i och utanför samtalets rum. Därmed har också den andra frågeställningen kunnat besvaras.

Arbetets syfte var att utveckla ett samtalsunderlag som stöd för den vuxna i kontakt med det otrygga barnet. Syftet har således uppfyllts i och med att samtalsunderlag konkret riktats till vuxna som för samtal med otrygga barn i daghemsmiljön.

Processen att nå fram till resultatet har varit en lång och slingrig väg. Det har funnits många sidospår på vägen som har lett arbetet på villovägar. Till slut nådde arbetet fram till det önskade resultatet i och med att frågeställningarna besvarades och arbetets syfte uppfylldes. Då jag ser på processen som en helhet, så kan jag konstatera att jag har lärt mig väldigt mycket om samtal med barn och den vuxnas inverkan på barnen i och med sitt förhållningssätt gentemot dem. Detta är något jag tagit till mig och har för avsikt att använda mig av i min framtida yrkesroll som socionom (YH).

Källförteckning

Abrahamsen, G. (2006). *En levande blick : Samspeleobservation som metod för lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Arnér, E. & Tellgren, B. (2006). *Barns syn på vuxna : Att komma nära barns perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Borge, A. (2005). *Resiliens : risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Broberg, A. m.fl. (2003). *Klinisk barnpsykologi : Utveckling på avvägar*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.

Eide, B & Winger, N. (2006). *Dilemmaer ved barns medvirkning*. Ingår i: *Temahefte : Om barns medvirkning*. <http://www.regjeringen.no> (hämtad 25.3.2012).

Engquist, A. (1996). *Om konsten att samtala*. 3 (omarb.) uppl. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Eriksson, M. & Näsman, E. (2011). *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten : om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia förlag.

Fridh, B. & Norman, G. (2001). *Att utreda när barn far illa – en handbok om barnavårdsutredningar i socialtjänsten*. Stockholm: Gothia förlag.

Gällros, A. m.fl. (2010). *Det resilienta barnet : Teroier, metoder och ett genusperspektiv*. Examensarbete för socionom (YH)-examen. Åbo: Yrkehögskolan Novia.

Halldén, G. (2003) . *Barns perspektiv och barnperspektiv i pedagogisk forskning och praxis*. Ingår i: *Pedagogisk Forskning i Sverige (årg. 8 nr 1–2)*. <http://www.ped.gu.se> (hämtad: 13.3.2012).

Jacobsen, D I. (2007). *Förståelse, beskrivning och förklaring : Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Johannesen, N. & Sandvik, N. (2009). *Små barns delaktighet och inflytande : några perspektiv*. Stockholm: Liber AB.

Kinge, E. (2000). *Empati hos vuxna som möter barn med särskilda behov*. Lund: Studentlitteratur.

Kinge, E. (2008). *Barnsamtal : den framgångsrika samvaron och samtalets betydelse för barn med samspelssvårigheter*. Lund: Studentlitteratur.

Kristoffersen, A E. (2006). *En forskjell som må forskjel – om barns medvirkning i planeleggings- og vurderingsarbeidet*. Ingår i: *Temahefte : Om barns medvirkning*. <http://www.regjeringen.no> (hämtad 25.3.2012).

McLeod, A. (2008). *Listening to Children : A Practitioner's Guide*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Olsson, A-M. (2005). *Barnets socialekreterare : coaching i dialogiska utredningar*. Rapport 2005:4. Malmö: Länsstyrelsen i Skåne län.

Pramling-Samuelsson, I & Johansson, E. (2001). *Omsorg – en central aspekt av förskolepedagogiken : Exemplet måltiden*. Ingår i: *Pedagogisk forskning i Sverige (årg.6 nr 2)*. <http://www.ped.gu.se> (hämtad 23.3.2012).

Raundalen, M. & Schultz, J-H. (2007). *Krispedagogik : hjälp till barn och unga i kris*. 1 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2011). *Att analysera kvalitativt material*. Ingår i: Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.

Sandberg, A. (2009). *Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd*. Lund: Studentlitteratur.

Skerfving, A. (2005). *Att synliggöra det osynliga barnet : om barn till psykiskt sjuka föräldrar*. Stockholm: Gothia förlag.

Smith, A-C. (2002). *Giraffspråket : Känslans kommunikation : en väg till kontakt och förändring*. 2 uppl. Höganäs: Bokförlaget Kommunlitteratur AB.

Socialdepartementet. (2005). *Mötet med barnet : barnkompetens inom hälso- och sjukvården*. Stockholm: Regeringskansliet.

Socialstyrelsen. (2004). *Samtal med barn i socialtjänsten*.
<http://www.socialstyrelsen.se> (hämtad 26.3.2012).

Stakes. (2005). *Grunderna för planen för småbarnsfostran*. 2 uppl..
<http://www.thl.fi> (hämtad 7.3.2012).

Stoor-Grenner, M. & Kirves, L. (u.å.). *Mobbningsförebyggande arbete inom småbarnsfostran : Att utarbeta en handlingsplan för att förebygga och ingripa i mobbning*. Helsingfors: Folkhälsans förbunds publikation.

Svensson, P. (2011). *Teorins roll i kvalitativ forskning*. Ingår i: Ahrne, G. & Svensson, P. (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.

Öhman, M. (2003). *Empati genom lek och språk*. 2 uppl. Stockholm: Liber AB.

Öhman, M. (2008). *Hissad och dissad : om relationsarbete i förskolan*. 1 uppl. Stockholm: Liber AB.

Øvreeide, H. (2001). *Samtal med barn : Metodiska samtal med barn i svåra livssituationer*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur.

Innan samtalet

Rummet

- Ljust och neutralt
- Tryggt och avslappnande
- Ligger avsides så att samtalet kan ske ostört
- Mysigt (med t.ex. madrasser och kuddar, tända ljus, saft och frukt)
- Om bord och stolar används, sitt inte högre än barnet

Tiden

- Reservera hellre för mycket tid än för lite
- Tiden är din och barnets, se till att vara ostörda
- Ha en klocka på väggen

Materialet

- Krita och papper
- Eventuell inspelningsapparat
- Saft och ätbart eller någonting annat som fungerar som samtalets symbolik
- Ingen mobiltelefon

Tänk på

- Tala om för barnet att du önskar att träffa barnet enskilt och varför du vill träffa barnet
- Fundera på hur du själv skulle vilja bli bemött
- Påminn dig om din roll i samtalet
- Förbered hur du ska inleda samtalet

Påminn dig själv om samtalets syfte

- Samtalet är till för barnet
- Förmedla att det är okej att tala om känslor
- Skapa en trygg atmosfär
- Ställ barnet i centrum och ge barnet möjlighet till att vara delaktig
- Visa omsorg kring barnet
- Kom ihåg: barnet styr - du vägleder

Under samtalet

Inled samtalet

- Ange tiden som är reserverad för samtalet
- Om det är första gången ni samtalar:
 - Berätta varför ni samtalar:
 - Du har fått en känsla, du vill tala om något specifikt med barnet, du vill lära känna barnet etc.
 - Berätta om regler:
 - Det som barnet säger förs inte vidare till andra barn men att vissa vuxna kan bli informerade om saker som har dykt upp i samtalet. MEN ingenting förs vidare utan att barnet först vet om det.
 - Berätta att barnet inte behöver besvara frågor om inte barnet vill.
 - Berätta att barnet får diskutera precis vad den känner för att tala om
 - Ta reda på barns förväntningar av samtalet
- Om ni tidigare har haft samtalsstunder:
 - Återkoppla till föregående gångs samtal och sammanfatta vad ni talat om

Du får gärna

- Förmedla trygghet och tillit
- Visa respekt
- Ta barnet på allvar
- Vara ärlig

- Lyssna tills barnet har talat till punkt
- Ge barnet tid för att tänka
- Bekräfta barnets upplevelser

- Komma i kontakt med dina inre känslor och ditt inre barn
- Vara lyhörd och lyssna på dina känslor

- Hjälpa barnet att finna de rätta orden
- Fråga om du inte förstår barnet
- Dubbelkolla om du är osäker på om du förstått barnet rätt
- För processen vidare
- Använda frågeord som för processen vidare (vem, när, vad och hur?)
- Uppmuntra barnet att fortsätta berätta genom till exempel öppna frågor, nickningar, leenden och småord

- Rikta din uppmärksamhet mot de saker som barnet har riktat sin uppmärksamhet
- Söka efter ögonkontakt med barnet under samtalet
- Skicka samma sorts signaler genom det verbala och icke-verbala språket

- Tala med barnet om dina tankar
- Försöka skapa en så avspänd atmosfär som möjligt
- Delta i samtalet som en så jämlik samtalspartner som möjligt
- Vara personlig och använd ditt personliga språk
- Använda ett enkelt språk och vokabulär som barnet förstår

- Om barnet är mycket tyst kan det vara en produkt av rädsla för att misslyckas eller att barnet helt enkelt inte vet vad det ska säga eller svara - diskutera i sådana fall känslan

Undvik

- Varför-frågor eller frågor som kräver ja- eller nej-svar
- Att använda ordet ”men”
- Förväntningar - det kan ta tid för barnet att öppna sig
- Att styra – vägled barnet istället
- Att analysera eller applicera dina egna erfarenheter på barnet
- Att samtalet tar en form av förhör
- Att lova någonting du inte kan hålla

När du avslutar samtalet

- Avsluta samtalet på ett bra sätt och med att barnet får veta vad som kommer att hända nu
- Bestäm tillsammans med barnet om ni ska hålla fler samtalsstunder
- Berätta hur barnet kan ta hjälp av dig i fortsättningen eller under tiden som förflyter till nästa samtal

Efter samtalet

Efter avslutat samtal

- Skriv ner en dokumentation
- Följ upp barnets situation, exempelvis genom fler samtal
- Om det gjorts överenskommelser, fullfölj dessa
- Ge barnet din tid om barnet söker efter den, eftersom en nära relation till dig kan leda till en ökad sårbarhet hos barnet av att bli avvisat av just dig. Om du inte har tid just då, meddela då att barnet får din tid i ett senare skede och håll sedan fast vid detta.
- Var inte undvikande, konstig eller bete dig annorlunda gentemot barnet efter samtalet

